

Cand. theol. Haralður Níelsson's oversættelsesvirksomhed og de første tilløb til »bibelkritik« på Island

Af Gunnlaugur A. Jónsson

Det er blevet hævdet med rette, at ingen islænding har oversat mere af Bibelen end Haralður Níelsson¹ (1868-1928). Han arbejdede på sin oversættelse 1897-1907 og oversatte en langt overvejende hovedpart af Det gamle Testamente. Hans oversættelse blev udarbejdet i en for islandsk kirkeliv urolig tid. En ny kritisk synsvinkel var ved at slå igennem inden for bibelforskningen i disse år, og det var daværende lærer ved Præsteskolen Jón Helgason (1866-1942), der først og fremmest præsenterede de nye synspunkter i islandsk regi. Arbejdet med oversættelsen medførte at Haralður Níelsson efterhånden overtog den nye og kritiske tilgang til Skriften. Han gjorde fælles sag med Helgason i bestræbelserne for det nyes udbredelse, og faktisk havde de tos hidtidige venskab været så nært, at deres inbyrdes forhold næsten kunde kaldes broderligt. Uenigheden omkring denne »nye« teologi blev meget stærk på Island som den blev det mange steder udenfor dette lands grænser. Det skulle da også vise sig, at Níelsson's oversættelse fik en meget blandedt modtagelse, og det ser ud til, at meningerne om den ikke mindst blev bestemt af, i hvilken lejr man befandt sig med hensyn til spørgsmålet om bibelkritikken.² Nogle pristie Níelsson's oversættelse i høje toner, andre kaldte den »hedenskabets Bibel« og indankede oversættelsen for Det britiske og udenlandske Bibelselskab, som finansierede dens udgivelse.

Oversættelsen forberedes

På et møde i Det islandske Bibelselskab 10. august 1887 blev det besluttet at påbegynde en revision af Bibelen, så snart det kunne lade sig gøre. Særlig presserende forekom en revision af Det gamle Testaments islandske tekst³. Biskop Hallgrímur Sveinsson var meget interesseret i sagen. Han nærede et ønske om, at originalsprogene skulle danne baggrund for revisionen af bibeloversættelsen, og i 1889, på det første landskonvent, som Sveinsson forestod, fik dette ønske præsternes tilslutning. Imidlertid gik der adskillige år, før beslutningen kunne føres ud i livet, eftersom »ingen til opgaven vel kvalificeret person stod til

selskabets rådighed«⁴. Om foråret 1897 forandredes denne situation, idet biskoppens søstersøn, Haraldur Níelsson vendte hjem fra sine studier i København, hvor han havde bestået embedseksamen i teologi og fået et upåklageligt vidnesbyrd. Bibelselskabets bestyrelse ansatte ham til at revidere Det gamle Testaments tekst sammen med et udvalg af personer, som selskabets bestyrelse udpegede.

Kommissionen til oversættelse af Bibelen

Sæde i Kommissionen til oversættelse af Bibelen havde foruden Haraldur Níelsson biskop Hallgrímur Sveinsson (1841-1909)⁵, som samtidig var Bibelselskabets præsident, lektor Þorhallur Bjarnarson (1855-1916) og overlærer, senere rektor ved Latinskolen Steingrímur Thorsteinsson (1831-1913). Sidstnævnte var arbejdsgruppens digterbegavelse, og han havde specielt fået tildelt den opgave, »at yde sine medarbejdere behørig hjælp og vejledning, så sprogbrugen i den nye oversættelse kunne blive så omhyggelig og smuk, som vel muligt«⁶. De to førstnævnte havde såvel som andre islandske teologer med eksamen fra Københavns Universitet i deres studietid dér fulgt et begynderkursus i hebraisk og skulle derfor have en vis indsigt i dette sprog, i det mindste tilstrækkeligt til at kunne forstå førsteoversætterens udredninger af tekstvidenskabelige spørgsmål. Hallgrímur Sveinsson har dog utvivlsomt talt af egen erfaring, da han erindrede om »hvor nemt dette sprog (hebraisk) går i glemmebogen hos den, der kun har liden eller ingen mulighed for at bevare sine kundskaber og forøge dem med en fortsat beskæftigen sig med det«⁷. Også Haraldur Níelsson har nævnt, at ingen af hans medarbejdere besad videnskabelige færdigheder i hebraisk⁸. Kommissionens medlemmer holdt ugentlige møder på biskoppens kontor, hvor de diskuterede og gennemgik Níelssons oversættelse.

Haraldur Níelsson skaffede sig straks fra begyndelsen de bedst tænkelige hjælpemidler, som f. eks. de nyeste, udenlandske bibeloversættelser og kommentarer ifølge anvisninger fra hans lærer i Gammel Testamente i København. Mest uvurderlig betydning for ham fik imidlertid Gesenius' hebraisk-aramæiske ordbog⁹.

Oversættelsesarbejdets metode og målsætning

På kommissionens første møde den 20. oktober 1897 fremlagde biskop Sveinsson et udkast til regler for arbejdsprocedure, som kommissionen siden tilsluttede sig og rettede sig efter. Ifølge disse regler skulle originalteksten i enhver henseende danne grundlaget. Det skulle tilstræbes

at tilnærme oversættelsen så tæt til originalteksten, som hensynet til det islandske sprogs natur kunne tillade.

Den oprindelige plan gik i al beskedenhed ud på at revidere den eksisterende oversættelse; men kommissionsmedlemmerne blev snart klar over, at intet mindre end en nyoversættelse kunne repræsentere en tillfredsstillende løsning på opgaven.

Kommissionen lagde stor vægt på, at oversættelsen skulle være »præcis og ordret, således at ord modsvarede ord og afsnit afsnit fra original til oversættelse«. Så megen vægt blev lagt på dette forhold, at kommissionen tillod sig at fortrænge visse betænkeligheder ved »at oversættelsen af den grund mange steder kommer til at virke lidet islandsk«¹⁰. Der er således ingen tvivl om, at det var meningen at oversætte den hebraiske tekst, og det var en almindelig antagelse, at Det gamle Testamente ikke tidligere havde været oversat til islandsk fra den hebraiske originaltekst. Med henblik på et vellykket resultat blev det, da arbejdet med oversættelsen var kommet et stykke på vej besluttet at Haraldur Níelsson skulle rejse udenlands. På det tidspunkt havde han afsluttet oversættelsen af de to første Mosebøger og af de første 14 kapitler i den tredje. Ved tiden for Níelssons afrejse blev den nys oversatte 1. Mosebog udgivet som introduktionsbind, *Fyrsta bók Móse í nýrri býðingu eftir frumtextanum*. Reykjavík 1899.

Haraldur Níelssons studierejse til Halle og Cambridge

I maj 1899 offentliggjordes i tidsskriftet *Verði ljós* en nyhedsmeddelelse, hvori det oplystes, at Københavns Universitet havde bevilget cand. theol. Haraldur Níelsson et legat på 800 kr., så han kunne rejse til udlandet for at kvalificere sig fyldestgørende i det hebraiske sprog og andre kundskabsgrene med relevans til studiet af Det gamle Testamente. »Derfor rejser han nu hjemmefra med postbåden, og hans rejses mål er Tyskland, eller universitetsbyerne Halle og Strassburg, hvor de betydeligste læreanstalter for gammeltestamentlige videnskaber for tiden anses at befinde sig« hedder det i meddelelsen¹¹.

Københavns Universitets velvillige indstilling til islandske teologer havde hidtil bl.a. kommet til udtryk derved, at Jón Helgason i foråret 1894 havde fået et legat med henblik på en studierejse til Tyskland, før han skulle vende tilbage til Island for at overtage det lærerembede ved Præsteskolen, der var blevet ledigt ved hans far lektor Helgi Hálfðánarsons (1826-1894) død. Denne Tysklandsrejse fik omfattende følger for Helgason – og i det hele taget for det islandske teologiske klima; thi under dens forløb blev han fortrolig med den liberale teologi, som lærerne

ved Det teologiske Fakultet i København for det meste havde fortiet eksistensen af eller omtalt i nedsættende vendinger. Og nu var det blevet Haraldur Níelssons tur til et besøg i det tyske.

Fra Halle skrev Níelsson et brev til sin gode ven, Jón Helgason, tilsyneladende den første aften, han ankom dertil. Brevet er interessant af mange grunde. Af dets indhold fremgår det bl.a., at det var den danske professor Frants Buhl, den eneste liberale teolog ved Københavns Universitet, der fik i stand, at Níelsson kom til Halle og ikke til Strassburg. Ifølge et skøn af Buhl, havde de i Halle større kapaciteter inden for faget hebraisk, og af dem var Kautzsch den betydeligste¹². Andre danske teologer og ledende skikkelser i den danske kirke, deriblandt kulturminister Styhr¹³, havde foretrukket at Níelsson tog til England, idet de frygtede, at han kunne komme under uheldig påvirkning fra bibelkritikken i Tyskland. I sit brev beretter Níelsson, at tyskerne straks var begyndt at spørge ham, hvilke følelser han nærede over for »kritikken«, og om den islandske oversættelses-kommission havde tænkt sig at følge den masoretiske tekst på ethvert punkt. »Det er også det mest problematiske spørgsmål, jeg er stødt på ved oversættelsesarbejdet,« skriver Níelsson og nævner endvidere, at han har forelagt problemet for professorerne Madsen¹⁴, Buhl¹⁵ og Jacobsen¹⁶. Han bemærker, at Madsen er både »konservativ« og »forsigtig«, men at Buhl på den anden side er villig til at underkende »textus receptus«, når Septuaginta (LXX) eller Pesjhitta frembyder en bedre variant; Madsen vil derimod altid følge den masoretiske tekst, men anføre andre varianter i apparatet¹⁷.

Det næste brev til Jón Helgason fra Haraldur Níelsson i Halle er dateret 9. juli (1899). I det brev beretter han om det gode udbytte, han får af sine grammatiske studier der og om det gavnlige ved at skrive hebraiske stile. Herefter fremstår hebraiskundervisningen i København som en gang overfladisk fuskeri¹⁸.

Oprindeligt havde en Englandsrejse ikke indgået i Níelssons planer for denne tur; men det ser ud til at nogle danske teologer har rådet ham til en sådan af frygt for, at han skulle blive udsat for usunde påvirkninger af bibelkritisk observans hos tyskerne i Halle, sådan som det er blevet omtalt ovenfor.

Haraldur Níelssons forbindelse med Eiríkur Magnússon

Om det, der gik forud for rejsen til England, beretter Haraldur Níelsson for Jón Helgason i et brev, skrevet i Cambridge efteråret 1899. Heri fremgår det, at Níelsson mest var »inspireret af professor Madsen«, da han besluttede sig for turen til England. Han fortæller endvidere, at han

har skrevet om sine rejseplaner til Eiríkur Magnússon (1833-1913), daværende bibliotekar i Cambridge og fået gode og imødekommende svar fra ham. Det tilføjes, at Buhl og Jacobsen har givet deres minde til planens udførelse – og det konstateres, at overværelsen af disse to læreres forelæsninger nærmest har været en slags formålsløst tidsfordriv¹⁹.

I en nekrolog over Eiríkur Magnússon beskrev Níelsson senere sin ankomst til Cambridge: »Aldrig har jeg været mere glad for at træffe en landsmand i udlandet, og aldrig har noget menneske taget imod mig af en så hjertelig velvilje, som den han viste mig. Hans kone var på det tidspunkt i Amerika. Han lod mig straks forstå, at det var hos ham jeg skulle bo, mens jeg opholdt mig i Cambridge. Jeg boede hos ham et stykke ind i marts 1900, og jeg har aldrig i mit liv haft det bedre; ingen far kan være mere for sin søn, end han var for mig. Og hvilken uudtømmelig visdoms kilde var han ikke for dem, der omgikkes ham. Det var nemlig hans kæreste beskæftigelse, at bibringe andre kundskab. Denne vinter kom jeg til at kende ham vældig godt, og siden har jeg ikke blot haft stor agtelse for hans begavelse og hans store, mangesidige viden, men er tillige kommet til at værdsætte ham for hans fine menneskelige egenskaber«. ²⁰

Haraldur Níelsson havde åbenbart mere tilovers for engelsk kirkeliv end for det tyske. Han giver udtryk for dette med fynd i et brev til Jón Helgason: »Englænderne læser Bibelen, tyskerne kritiserer den.«²¹ I det andet, ovenfor omtalte brev, som var skrevet nøjagtig en måned før det her refererede, og hvori Johannes Jacobsen i København blev omtalt og karakteriseret som konservativ sammenlignet med Halles gammeltestamentlige forskerstab, tilkendegiver Níelsson så, at han ingenlunde vil ytre sig bebrejdende om Jacobsens indstilling, men snarere udtrykke sin tilfredshed med den²². Af disse og andre ytringer i Níelssons brev kan det sluttes, at han på den tid ikke til fulde havde tilsluttet sig bibelkritikken. I en vis forstand gjorde han det aldrig, som der senere skal refereres til.

Mellem Níelsson og Magnússon bestod herefter et stærkt og ægte venskabsforhold, som stort set varede til sidstnævntes dødsdag. Senere skulle der dog ved deres indbyrdes divergerende standpunkter overfor spiritismen komme en kurre på tråden.²³ Imidlertid skrev Magnússon en begejstret anmeldelse af Níelssons bibeloversættelse, som det også vil blive omtalt i det nedenstående. Desuden søgte han at gøre sin indflydelse gældende overfor Det britiske og udenlandske Bibelselskab med henblik på lønforhøjelse til Níelsson, efter at denne havde fået tilbud om et lærerembede i Manitoba i Canada til en betydelig højere gage,

end den han oppebar for oversættelsesarbejdet²⁴. Da striden omkring bibeloversættelsen opstod efter dens publicering i 1908, fandt Níelssons modstandere sig foranlediget til at henlede Det britiske og udenlandske Bibelselskabs opmærksomhed på hans og Magnússons nære venskabsforhold og på en direkte familiær forbindelse mellem Magnússons hustru og Níelsson²⁵. Hermed anfægtedes Magnússons position som neutral part i denne tvist²⁶.

Eiríkur Magnússon havde førhen haft ikke så lidt at gøre med Bibelens oversættelse til islandsk. Han havde haft det hverv at være korrekturlæser på den islandske Bibels London-udgave fra 1866. Omkring denne bibeludgave pågik stærke og personlige uoverensstemmelser imellem Magnússon og Guðbrandur Vígfússon (1827-1889)²⁷, som på den tid virkede i Oxford. I forlængelse af disse uoverensstemmelser opstod et nag, som holdt sig i de tos fælles levetid²⁸. Uoverensstemmelserne vil ikke blive yderligere omtalt her; men det bør nævnes, at i dem indgik Magnússons forsvar for udgaven fra 1866 imod Vígfússons kritik. Når det bringes i erindring, med hvor stor energi Magnússon i sin tid havde ført sit forsvar for denne udgave, bliver det bemærkelsesværdigt at han nu viste Níelsson så megen imødekommenhed og venlighed, i særdeleshed på baggrund af sidstnævntes reaktion på udgaven fra 1866, som han havde udtrykt sig ligeså kritisk om som Vígfússon.

Om den firsårige Magnússon hedder det i tidsskriftet, *Nýtt kirkjublað*, 1908, at ingen har haft større interesse end han for den nye bibeloversættelse, og hans kommentarer og forbedringsforslag kaldes »et flot stykke arbejde«²⁹. Efter sin hjemkomst fra udlandet genoptog Níelsson tråden i sit arbejde med oversættelsen. Imidlertid kom arbejdet med Mosebøgerne snart til at synes ham noget trivielt. Han tog i stedet fat på Esajasskriftet, og det var da også kendetegnende for århundredeskiftets teologer, at de betragtede profetbøgerne som Det gamle Testaments åndelige tyngdepunkt³⁰. Professor Ásmundur Guðmundsson, Níelssons efterfølger på det gammeltestamentlige lærerpodie, har givet udtryk for den opfattelse, at Níelssons tekst intetsteds når et bedre kvalitetsniveau end netop i Esajasskriftet – måske med undtagelse af Jobs bog og Ordsprogenes bog³¹.

Bibeloversættelsen skaber debat

Det er et velkendt fænomen, at nye bibeloversættelser som regel afstedkommer meningsudvekslinger, og at de sjældent bliver modtaget med énstemmigt bifald. Det forholder sig nu engang sådan, at folk er nærtagende, når nogen piller ved det, som de betragter som helligt. Haraldur

Níelssons oversættelse var ingen undtagelse fra denne regel; den mødte kritik straks i sin første vorden. Som før nævnt var det i 1899, at Det islandske Bibelselskab publicerede *Fyrsta bók Móse í nýrri þýðingu eftir frumtextanum*, »for at indgive vor nations hele offentlighed en klarest mulig og mest muligt omfattende forestilling om den revision, som bibelselskabet nu lader udføre«³².

Medens Haraldur Níelsson opholdt sig i England det næstfølgende år, kunne man i februarnummeret af bladet *Frikirkjan* læse en artikel, som var skrevet af Níelssons gamle lærer, Halldór Kr. Friðriksson, hvori en særdeles skarp kritik blev rettet mod bibeloversættelsen. Denne Friðriksson var forhenværende overlærer og en velrenommeret kender af det islandske sprog, og det måtte forventes, at oversættelseskommisionen kunne drage en vis nytte af hans forskellige kommentarer. Imidlertid fik hans og Níelssons indbyrdes polemik et altfor personligt præg, til at denne mulighed kunne udnyttes. Det sårede øjensynligt den aldrende herre, at kommissionen havde taget den af Journalistforeningen foreskrevne, og i den tid omdiskuterede, retskrivning i anvendelse i stedet for at følge den retskrivning, som Friðriksson selv havde lagt navn til. »Journalisternes retskrivning virker aldeles skandaløs i en bog som denne«³³, skrev Friðriksson. »Kan det undre, at faderen har det dårligt med, at hans eget barn er ved at blive sat ud i den kolde sne?«³⁴ lød Níelssons ironiske svar.

Nærværende fremstillings disposition tillader ikke detaljerede udredninger af Friðrikssons kritik; men det kan nævnes, at han mange steder fandt fremmede eller u-islandske ord og vendinger i oversættelsen, såsom verbet »að ske«, substantivet »pláss« og visse relative pronominer, deklinerede i genitiv på en i islandsk sprogsammenhæng ubehjælpssom måde; eks: »Drottinn, fyrir *hvers* augsyn ég hef gengið«, [»Herren, for hvis åsyn jer har vandret«] (1. Mos. 24:40). Desuden forekom sprogbrugen Friðriksson altfor dagligdags visse steder, således at den højtidelige tone, som burde kendetegne Bibelen, forblev aldeles fraværende. Et eksempel kan hentes fra 1. Mos. 18:5: »Så vil jeg bringe en bid brød« [Og eg ætla að sækja brauðbita]. Denne formulering forekom Friðriksson utilbørligt bibelsprog, idet han langt foretrak den ældre formulering: »Så vil jeg bringe et lille stykke brød« [Og eg ætla að sækja lítið eitt af brauði]. I sit svar påviste Níelsson med eksempler, at der lå en ganske lang islandsk tradition til grund for benyttelsen af de ord, som Friðriksson kaldte »fremmedord«, og han konkluderede, at kommissionen ikke øjnede mulighed for at efterkomme Friðrikssons ændringsforslag, eftersom »den overvejende del af dem i så fald ville skæmme bibeloversættelsen betragteligt«³⁵. Alligevel er det en rimelig

antagelse, at ét og andet punkt i Friðrikssons kritik kunne have virket forbedrende på teksten, hvis blot debatten havde kunnet foregå i en mere fredssommelig atmosfære³⁶.

Haraldur Níelssons lærergerning³⁷

Næst efter bibeloversættelsen var Haraldur Níelssons anden hovedbeskæftigelse hans teologiske undervisning, først på Præsteskolen fra 1908 og sidenhen fra 1911, året for Islands Universitets stiftelse, ved dettes teologiske fakultet. Tidligere (1900-1905) havde han sideløbende med sin oversættelsesvirksomhed undervist i kristendomskundskab ved Den lærde Skole.

Níelsson var et medrivende lærertalent, og hans undervisning var tit berømt blandt hans disciple. Mange af dem har givet udtryk for hans position som yndlingslærer i deres øjne. Som eksempel på dette kan refereres Ásmundur Guðmundssons beskrivelse af en lektion i faget Gammel testamente hos Níelsson: »Når Níelsson formidlede sit materiale af lysende inspiration og med glimrende veltalendhed, var det for nogle af hans elever, som om ildgnister fra Horebs bjerg kom flyvende i det fjerne, og som sad de foran én af disse oldtidens profeter, der på Guds vegne talte levende sandheds ord midt imod bogstavernes og formernes forstenede afgud«³⁸. Og Jón Auðuns slår på den samme streng: »Professor Haraldur Níelsson var en gudsbenådet pædagog. Nok i højere grad end nogen anden, jeg har kendt. Han nåede knapt nok at sætte sig ved katederet, før hans livlige begavelse begyndte at udstråle fra ham«³⁹. Níelssons undervisningsfelt var Gammel testamente og nytestamentlig eksegesis. Til brug ved undervisningen i faget Gammel testamente planlagde han på grundlag af sine forelæsninger værker om Israels religionshistorie og gammeltestamentlig isagogik. Han blev af sine elever opfordret til at udgive dette materiale; men selv var han utilbøjelig hertil, medmindre han først kunne få lejlighed til at gøre det udførligere med tilføjelser og udfyldelse af mangler⁴⁰. Níelsson nåede aldrig at få sit materiale klargjort til trykning; men hans manuskript opbevares i Landsbibliotekets arkiv⁴¹.

Gísli Skúlason (1877-1942)⁴²

I 1903 fik Níelsson en medarbejder ved oversættelsearbejdet. Det var Gísli Skúlason, som kort forinden var blevet teologisk kandidat i København og havde opnået en flot karakter. Skúlason oversatte Krønikebøgerne og det meste af Salmernes bog⁴³. Han assisterede ved over-

sættelsen af de sidste kapitler i 2. Samuelsbog og af Kongebøgerne, men bidrog ikke yderligere til arbejdet, eftersom han ikke kunne acceptere de betalingsvilkår, som han fik tilbudt herfor.

Skúlason var født 10. juni 1877 og var søn af provst Skúli Gíslason i Breiðabólstað, som ligger i egnen Fljótshlíð på Sydisland. Skúlason studerede ved Den lærde Skole 1892-1897 og viste sig der som en første-klasses elev. Det samme kan siges om hans studietid i København hvor han siden læste teologi og tog embedseksamen 1903 med en gedigen 1. karakter. Skúlason underviste desuden i græsk på Reykjavíks Gymnasium vinteren 1904-1905. Han blev i sommeren 1905 valgt til præst i Stóra Hraun pastorat i Árnes provsti på Sydisland. Efter nogen tid påtog han sig tillige præstegerningen i det nærliggende Gaulverjabær pastorat og betjente det sideløbende med det andet indtil sin død. Vinteren 1905-1906 var Skúlason i Danmark for at sætte sig ind i undervisning af døvstumme⁴⁴. Han påbegyndte derefter selv en sådan undervisning ved Døvstummeskolen i Stóra Hraun, hvor han var forstander 1906-1908. Han skrev endvidere for offentligheden om denne sag for at gøre opmærksom på, hvor dårlige kår de tale- og hørehæmmede havde på Island og opfordre til forbedring af disse kår⁴⁵.

Den første bibelkritik på Island

Den, der som den første bragte den nye teologi til Island, var pæsteskolelærer Jón Helgason, som senere skulle blive professor, universitetsrektor og biskop. Efter at hans far, lektor Helgi Hálfðánarson døde i begyndelsen af 1894, blev Helgason af en række personer både på Island og i Danmark opfordret til at rejse hjem og overtage den nu vakante lærerpost ved Præsteskolen, til trods for at han på det tidspunkt havde gjort foranstaltninger til at blive præst i Danmark. Helgason stillede sig meget tøvende overfor denne opfordring, men lod sig dog tilsidst overtale. Før han vendte hjem, modtog han i foråret 1894 legat til et studieophold i Tyskland, som et supplement til hans teologiske uddannelse ved Københavns Universitet. I Tyskland fik Helgason et mere seriøst kendskab til den nye teologi, som han dog ikke tilsluttede sig før et par år senere. Helgasons introduktion af de nye synspunkter for hjemlandets teologiske opinion skabte megen debat, som det også havde været tilfældet de fleste steder i udlandet. De første meningsudvekslinger forekom i en offentlig polemik mellem Helgason og en svensk adventistmissionær ved navn David Östlund, som var kommet til Island sidst på året 1897. Striden tog sit udgangspunkt i det adventistiske syn på søndagens helligdagsstatus, men udviklede sig snart til en generel diskus-

sion om gyldigheden af de gammeltestamentlige love for en kristen sammenhæng⁴⁶. Diskussionen førte til, at Helgason begyndte at fordybe sig i den gammeltestamentlige forsknings nyeste teorier og følgelig præsentere dem for sine landsmænd.

Det vil føre for vidt i denne fremstilling at foretage nærmere udredninger af den nye teologis indhold;⁴⁷ men på en noget forenklet måde kan den beskrives således, at dens fortalere gik ind for visse, nye og kritiske forskningsmetoder, som især kan spores til Tyskland, hvor Jón Helgason og Haraldur Níelsson netop havde lært dem at kende. Videnskabsmænd af denne skole indtager den holdning overfor Bibelen, at den skal kunne underkastes de samme metoder, som anvendes på anden oldtidslitteratur. Metoderne skal være videnskabelige, og hensynet til en kirkelig hermeneutisk tradition må ikke påvirke forskningsarbejdet. Resultaterne af denne form for forskning går bl.a. ud på, at Mosebøgerne ikke kan være skrevet af Moses, men at der må ligge fire forskellige kildekrifter til grund for dem og aldersforskellen mellem den ældste og den yngste kilde er mindst fire hundrede år. Hvad Salmernes bog angår, hævdes det at i det højeste et fåtal af salmerne kan henføres til bibelmotivarkon David, og endelig kan det konkluderes, at forfatterne til Esajas skriftet ikke har været færre end to, hvoraf den ene var den Esajas, der virkede som profet i Jerusalem i det 8. århundrede f.Kr., mens den anden virkede blandt de deporterede i Babylon næsten to hundrede år senere. Overalt hvor disse teorier præsenteredes, forårsagede de megen diskussion, og Island var i den henseende bestemt ingen undtagelse. Stridsspørgsmålene drejede sig ikke mindst om Bibelens ufejlbarlighed, og i hvilken forstand den kunne anses for at være Guds ord.

Haraldur Níelsson og bibelkritikken

Haraldur Níelsson tog ret hurtigt Jón Helgasons parti i den religiøse debat. Eller som Helgason selv udtrykker det i sine erindringer: »I det hele taget havde jeg her på den hjemlige teologisk-litterære arena kun få medkæmpere, når undtages Haraldur Níelsson, som solidarisk forsvarede den nye teologi og legitimerede den som en værdig sag med artikler i blade og tidsskrifter«⁴⁸.

Til trods for dette udsagn er det sikkert og vist, at Níelsson længe stod tvivlende i sit standpunkt til bibelkritikken, og han tog den aldrig helt til sig. Det gradvise forløb af hans holdningsændring kan observeres i hans breve. Hans venskab med den islandske bibelkritiks fader Jón Helgason har uden tvivl haft en vis betydning. Men selvom Níelsson anså sig for Helgasons fælle i diskussionen omkring bibelkritikken,

blev hans offentlige bidrag til denne diskussion alligevel af et ret ringe omfang i første omgang. Hovedårsagen hertil var den, at han havde mere end nok at bestille med det gammeltestamentlige oversættelsesarbejde, og desuden var han en mindre produktiv natur end Helgason. Imidlertid var det netop arbejdet med oversættelsen, der overbeviste Níelsson om de videnskabelige metoders relevans for bibelforskningen. Han har tit redegjort herfor i forskellige sammenhænge, f.eks. i et brev skrevet 1907 til Friðrik J. Bergmann (1858-1918), som var pionér for den nye teologi blandt islændingene i Nordamerika. I brevet erklærer Níelsson, at han er led og ked af den lutherske orthodoxis snæversyn, som var blevet ham indprentet i barndommen. I den forbindelse har intet medvirket mere til hans horisonts udvidelse end netop Bibelen. Det at have siddet i mange år og arbejdet med tydningen af Gammel testamente, har for ham været en særdeles lærerig praksis. Han tilføjer, at der fra nu af ikke er noget der kan undre ham så overordentligt som det faktum, at professorerne ved Københavns Universitet med god samvittighed kunne undervise som de gjorde, når de talte i én uendelighed om den samlede Bibel, som var den ordret guddommeligt inspireret, og når de byggede deres teorier på en ligelig vurdering af alle de bibelske skrifter. I det samme brev bebuder Níelsson, at han med hensyn til den teologiske debat har bestemt sig for »tavs stillesiddende indtil Bibelen udkommer på tryk«⁴⁹.

Men selvom Níelsson ikke blandede sig noget videre i den religiøse strid, medens arbejdet med oversættelsen stod på, så har der næppe hersket nogen tvivl om, at han var blevet en af den liberale teologis håndgangne mænd. I 1903 skrev han således artiklen »Kundskab og undselighed« i *Verði ljós*⁵⁰. Artiklen var et svar til Jón Bjarnason (1845-1914), som var den lutherske orthodoxis ivrigste fortaler i den islandske menighed i Nordamerika. Bjarnason havde året før slået en noget bøs tone an imod Níelsson i bladet *Sameiningin* og ironiseret over, at sidstnævnte havde undslået sig for at skrive om videnskabelige forskningsresultater vedrørende islandske sagaer, mens han på den anden side uden videre anså sig kompetent til at vurdere en lignende »kritik«, når det var Bibelen det drejede sig om. Dette forekom Jón Bjarnason en ejendommelig form for undselighed. I sit svar redegør Níelsson for sin akademiske løbebane og beskriver, hvorledes han til hjælp ved oversættelsesarbejdet de sidste fire år omhyggeligt har rådført sig med de bedste udenlandske oversætteres tekster. I og med at have sat sig ind i bibelforskningen på denne måde påberåber han sig at være en kyndigere dommer end Jón Bjarnason i spørgsmålet om, hvorvidt Moses var forfatter til Mosebøgerne, eller om de var et konglomerat af ældre skrifter.

Selvom det ikke udtales direkte i Níelssons svar, kan ingen af dets læsere være i tvivl om, hvilket af de to synspunkter han selv repræsenterer.

Nogle kunne nok mene, at Níelsson med denne artikel ikke havde gjort meget andet end referere til sit akademiske generalieblad; men artiklen forslog i det mindste til at mane enhver tvivl om hans standpunkt overfor den historisk-kritiske bibelforskning i jorden. Efter at Níelsson havde fuldført sit oversættelsesarbejde 1908, begyndte han imidlertid for alvor at bidrage til debatten om den liberale teologi. Han skrev artiklen »Prædikerens og dennes sortsyn« og publicerede den i *Skírnir*⁵¹. Níelssons hensigt med denne artikel var at kritisere den i kirkelige kredse traditionelle opfattelse, at Bibelen side op og side ned er det verbalinspirede Guds ord – fri for paradokser. I artiklen understregede han, at menneskers religiøse forestillinger undergår visse forandringer og modningsprocesser i tidens løb, og evolutionære love gælder for Bibelens vedkommende såvel som for andre områder.

»Hvordan kan noget menneske anse det for sandsynligt at Moses og Salomon kan have haft ligeså højtudviklet begreb om Gud og den menneskelige tilværelse som apostlene? Moses ledte såvidt vides israelitterne ud af Ægypten omkring 1820 f.Kr., og Salomon regerede 970-938 f.Kr., mens de fleste af den nye pagts skrifter [er] affattede i den sidste del af første århundrede efter Kristi fødsel. Forandring og videreudvikling af menneskers forestillingsverden finder sted på kortere tid end tusind år«.

Níelsson konkluderede således i artiklen, at de indbyrdes forskelligheder i Prædikerens livssyn og Kristi lære var lige så store som forskellen på »de korte vinterdages mulm og de lange sommerdages solskin«⁵².

Men selvom Níelsson havde gjort sig til talsmand for den nye teologi, var der alligevel en del træk ved den, som han aldrig kunne komme helt overens med. Han kritiserede den tyske liberale skole for at afvise de beretninger i Bibelen, som indeholdt beskrivelser af overnaturlige hændelser. Han kunne ikke forlige sig med, at okkulte fænomener i skriften blev frakendt et historisk fundament. Løsningen på disse problemer mente Níelsson at kunne finde i den psykiske forskning, som på den tid for alvor var ved at slå an i det islandske⁵³. Níelsson har berettet hvordan han, da han var kommet langt med sin bibeloversættelse, næsten havde mistet sin kristentro. Han havde nemlig opdaget, hvor ufuldkommen en bog Bibelen var, og indset at hans hidtidige religiøse idéer, bl.a. dem han havde fået indprentet ved Københavns Universitet, måtte være falske. I den situation var den psykiske forskning kommet

som en solstråle ind i hans liv, og han havde forstået, at Bibelens udstrakte mangelfuldhed ikke betød alverden, eftersom han nu havde opdaget den usynlige ånde-verden⁵⁴. Jón Helgason har også beskrevet, hvor stor en påvirkning den psykiske forskning (eller spiritismen) havde på Níelsson, og hvorledes de tos divergerende standpunkter overfor denne retning havde forårsaget et brud på deres venskab. Níelsson begyndte ovenikøbet at vise tegn på irritation overfor den liberale teologi – særlig den af Helgason mest forfægtede tyske skole – på grund af dennes syn på psykisk forskning. »Min gamle ven blev simpelthen en ren fanatiker hvad dette angik og vendte det døve øre til ethvert modargument«⁵⁵. Men så stor var Haraldur Níelssons indflydelse, at det uden overdrivelse kan hævdes, at han prægede en hel generation af islandske præster, og han er utvivlsomt mere ansvarlig end nogen anden for det forhold, at den islandske befolkning stadig indtager en særstilling blandt de nordiske nationer ved sin udbredte fastholden ved troen på et liv efter døden og sin almindelige antagelse af den kristne tros og spiritismens forenelighed⁵⁶.

Spiritistiske tendenser i bibeloversættelsen?

Naturligvis må der spørges, om Níelssons stærke sympati for spiritismen ikke influerede på hans bibeloversættelse⁵⁷. Et tilbundsgående svar på spørgsmålet ville kræve en specifik og nøjagtig analyse. I nærværende fremstilling skal det blot påpeges antydningssvis, at Níelssons oversættelsesarbejde var særdeles fremskredent, da han gik over til spiritismen, og derfor er der ringe sandsynlighed for, at påvirkninger herfra skulle kunne spores i en større del af hans oversættelsesværk. Ikke desto mindre blev værket udsat for kritik af netop en sådan observans, således at Níelsson direkte blev anklaget for at læse spiritistiske idéer ind i den bibelske tekst. Det var den før omtalte adventistmissionær David Östlund der påtalte, at nu kunne man læse om »genfærd« i Det gamle Testamente (Esajas 8:19), hvor man før havde kunnet læse om »de hedengangne«. Denne ændring i terminologi syntes han var »et udtryk for åndetro«. I sit svar til denne kritik fremførte Níelsson, at det oprindelige hebraiske ord netop betyder genfærd, og for påstandens underbygelse henviste han, som han tit gjorde, til Buhl og Kautzsch, som var de to kapaciteter indenfor faget hebraisk, han selv havde haft forbindelse med, og som begge havde et ry som specialister på deres område⁵⁸.

Selvom opholdet i dødsriget rigtigt nok er beskrevet i Det gamle Testamente som en grå skyggetilværelse, så er »genfærd« ingenlunde nogen heldig oversættelse på grund af de tankeassociationer, som forbin-

des med ordet på islandsk. Man overbevises herom blot ved at slå op i en islandsk synonymordbog. Der vil man se, at synonymt med ordet »genfærd« (vofa) står »spøgelse« (draugur)⁵⁹. I islandsk folketro figurerer genfærdet nærmest identisk med spøgelse og gengangere, selvom genfærd forekommer mere konturløse end de andre to⁶⁰. Med hensyn til anklagen om en for stærk tendens til åndetro i bibeloversættelsen hævdede Níelsson, at selvom han hjertens gerne havde villet det, så havde han ingen ret til at lempe den slags ud af Bibelen. Det måtte nødvendigvis være forbundet med store vanskeligheder, eftersom et fåtal af bøger beretter ligeså meget om »gådefulde fænomener« som netop Bibelen⁶¹.

Reaktioner på bibeloversættelsen

Det kan siges kort, at reaktionerne på bibeloversættelsen kom til at fremvise meget store udsving. I den forbindelse må det erindres, at så godt som al den tid, oversættelsesarbejdet stod på, foregik der omfattende og skarpe partidannelser blandt islandske teologer og andre kirkeligt engagerede. Det var diskussionen om den nye, liberale teologi og den historisk-videnskabelige bibelkritik, der meget markant satte sit præg på denne periode. De fleste af dem, der, med præsteskolelærer Jón Helgason i spidsen, stod bag den nye bibeloversættelse, var tilhængere af den nye teologi. De, der på den anden side ville slutte tæt op omkring en kirkelig fortolkningstradition, blev undertiden kaldt for »den gamle teologis talsmænd«. Helt sikkert var disse for en stor dels vedkommende på forhånd negativt indstillede overfor den nye oversættelse – eller i det mindste på vagt overfor den. De frygtede, at de nye forskningsresultater ville få en uheldig indflydelse på oversættelsen. Denne frygt kommer bl.a. til udfryk i en artikel, som »den gamle teologis hovedtalsmand«, Sigurbjörn Ástvaldur Gíslason (1876-1969)⁶² skrev 1905 i det svenske tidsskrift *Facklan*, der som målsætning havde at modarbejde bibelkritikkens skadelige indflydelse. I sin artikel skriver Gíslason bl.a. følgende om det islandske oversættelsesarbejde: »Fara är blott att den nya öfversättningen kommer att bära spår af, att de flesta som arbetat på densamma äro afgjorda bibelkritici, ehuru de visserligen gå och gälla for »moderata« eller »sansade«⁶³.

Det kan i forlængelse heraf ikke virke overraskende, at da anmeldelserne af Níelssons oversættelse begyndte at se dagens lys, blev deres bedømmelser i høj grad bestemt af, hvilken teologisk fraktion deres ophavsmænd tilhørte. Níelssons gode ven, Eiríkur Magnússon i Cambridge, som var en overbevist tilhænger af den liberale teologi⁶⁴, ud-

trykte sig således i *Nýtt kirkjulað*: »Oversættelsen af den gammeltestamentlige tekst er den smukkeste og mest korrekte, som hidtil har foreligget i et nordisk land ... Oversættelsen er – såvidt jeg kan bedømme – en præstation; en lykkelig begivenhed for nationen i en tung og slet tid; et af de vigtigste tænkelige led i den ædle frihedssøgen, der hersker i den islandske menigheds trosliv... Hvis man vælger blot at se på den sproglige side af oversættelsen, så kan det med fuld ret siges derom, at ingen bog så ren i sit sprog er blevet Islands børn til del siden udgivelsen af biskop Hannes Finnssons Aftenlæsninger og Sveinbjörn Egilssons Odysseus-epos⁶⁵. I 1910-nummeret af tidsskriftet *Andvari* havde pastor Jens Pálsson (1851-1912) bl.a. følgende at bemærke til den nye bibeloversættelse: »Den nye bibeloversættelse – særlig pastor Haraldur Níelssons GT-oversættelse fra originalsproget – er den betydeligste, videnskabelige og kirkelige bedrift, som er blevet øvet indenfor den islandske kirke i de sidste århundreder; – men den er tillige andet og mere: Fra vort lands kirkes side fremtræder den som en ambitiøs kraftpræstation og æresdåd, som tydeligt vil kunne ses som et hæders- og selvstændighedsmærke på denne kirkes skjold i den kommende tid«⁶⁶.

Friðrik J. Bergmann, der før har været omtalt som en lederskikkelse for islandske liberale teologer på den anden side af Atlanten, hævdede at Níelssons oversættelse var de store nationers bibeloversættelser overlegen m.h.t. skønhed og præcision, og han tilkender den nye teologi æren for det vellykkede resultat. »Den islandske Bibel er blevet en ny bog med en ny og korrekt forståelse af en lang række spørgsmål. Og til grund for den ligger jo også anvendelsen af alle vor samtids kundskabsmidler. Disse kundskabsmidler er netop dem, som den nye teologi har tilvejebragt. Med deres hjælp har oversættelsen ladet kristendommen åbenbare sig i et nyt og prægtigere opstandelsesskrud i forhold til tidligere. Den gamle teologi besad ikke midlerne til på antagelig vis at levere et sådant stykke arbejde«⁶⁷.

Ásmundur Guðmundsson var Haraldur Níelssons efterfølger på universitetets gammeltestamentlige lærerpodie og desuden en oprigtig beundrer af ham. Guðmundsson kalder oversættelsen et klenodle, som står mål med de betydeligste kulturfolks aktuelle oversættelser, og han betvivler, »at nogen befolkning ejer en bedre, alt taget i betragtning«⁶⁸.

Steingrímur J. Þorsteinsson repræsenterer utvivlsomt en mere neutral synsvinkel end de fleste af dem, der udtalte sig om oversættelsen ved dens fremkomst. I en veludført fremstilling fra 1950 om islandske bibeloversættelser skriver han, at der er hæget om sproget i Níelssons tekst, og hans stil er letflydende »men sjældent af virtuost format«⁶⁹.

Hvem var opponenterne?

Den nye oversættelse fik langt fra énstemmigt bifald. Som før antydet vil nye bibeloversættelser som regel være genstand for strid, hvilket biskop Jón Helgason henleder opmærksomheden på i sine utrykte erindringer. I dem udtrykker han sig iøvrigt ejendommelig sparsomt om bibeloversættelsen, ikke mindst set på baggrund af, at han selv havde ydet det største bidrag til dens nytestamentlige tekst, af hvilken han havde oversat godt og vel en trediedel. Men vi får dog at vide, »at en gusten mistækeliggørelsens strategi har været mere dominerende her til lands end andre steder ved offentliggørelsen af denne første islandske bibeloversættelse, som er foretaget på grundlag af originalteksterne«⁷⁰.

Det skulle da også vise sig, at den liberale teologis modstandere kunne finde en hel del i Haraldur Níelssons tekst, som de på ingen måde kunne acceptere, hvilket også foranledigede, at oversættelsen fik tildelt øgenavnet »hedenskabets Bibel«. En konsekvens blev, at denne bibeludgave i lighed med sin nærmeste forgænger afstedkom en klage til Det britiske og udenlandske Bibelselskab.

Der er aldrig blevet foretaget nogen analyse af de kontroverser, som opstod på grund af den bibeloversættelse, som er til behandling her. Det har f.eks. aldrig ligget klart, hvilken eller hvilke instanser det var, som i sin tid klagede til Det britiske og udenlandske Bibelselskab. Den islandske oversættelseskommision fik sandsynligvis aldrig fuldt kendskab dertil, og til at begynde med indtog dens medlemmer den holdning til klagerne, at det var under deres værdighed at besvare beskyldninger fra navnløse ophavsmænd. Udfra det materiale, jeg havde til min rådighed hjemme på Island, kunne jeg ikke bestemme, hvem der først havde sendt klagerne til England.

Det britiske og udenlandske Bibelselskabs brevsamling opbevares på universitetsbiblioteket i Cambridge⁷¹, og dér kan man få et ganske detaljeret overblik over affærens hele udvikling ved at granske modtagne og afsendte breve – tillige med referater af møder, der angik sagen.

For nylig blev det mig beskåret at aflægge biblioteket et besøg og foretage en sporadisk undersøgelse af ovennævnte materiale⁷². Der er imidlertid god grund til at foranstalte en nøjere analyse af alle Det islandske Bibelselskabs og Det britiske og udenlandske Bibelselskabs fælles affærer, sådan som disse tager sig ud i sidstnævnte selskabs aktstykker.

Af den nævnte samplings breve, ikke mindst af dem der bærer mærket »fortroligt« (confidential), bliver det – noget uventet – klarlagt, at de

første anker over den islandske oversættelse indkom fra en norsk præst ved navn Johan Storjohan (1832-1914). Om Storjohan er det blevet hævdet, at han slet og ret så det som sit livs kaldelse at bekæmpe bibelkritikken⁷³. Han begrænsede ingenlunde sit virkefelt til Norge i den henseende, men foretog ofte forelæsningsturnéer til nabolandene. Storjohan var stifter af den norske sømandsmission i fremmede havne og kom i denne egenskab til Island sommeren 1905⁷⁴. På den tur lærte han Sigurbjörn Á. Gíslason godt at kende, og der er ingen tvivl om, at hans oplysninger om den islandske bibeloversættelse først og fremmest stammede fra netop Gíslason⁷⁵.

Storjohans forbindelsesled til Det britiske og udenlandske Bibelselskab var Henry Martyn Gooch, som var generalsekretær for »Evangelical Alliance« i London. Gooch havde i pastor Arthur Taylor en lydhør bekendtskabsforbindelse til Det britiske og udenlandske Bibelselskab, og nu viderebragte han Storjohans klage til denne uden at opgive sin hjemmelsmand. I sin henvendelse til Taylor vedlagde Gooch et udklip af et brev fra Storjohan⁷⁶, men angav ikke hvem der havde skrevet brevet. I dette brev henviser Storjohan til en samtale, han havde haft med Gooch, og hvori han specielt havde optaget en drøftelse af Esajas 1:18. Han beskriver Haraldur Nielsson som en liberal teolog, der går så vidt som til at frekventere spiritistiske sammenkomster, men unægtelig er en kompetent person med hensyn til lærdom og sprogvidenskabelige færdigheder og desuden kan fremføre til sin undskyldning, at professor Buhl i København oversætter det omtalte skriftsted på samme måde, som han selv gør. Henimod brevets slutning anmoder Storjohan om, at Sigurbjörn Á. Gíslason får tildelt det hverv at have opsyn med, at den teologiske side af bibeloversættelsen er korrekt udført. Storjohan nævner i den sammenhæng, at han skaffede Gíslason kapitalhjælp til at kunne give møde ved sammenkomsten i anledning af foreningens (Evangelical Alliance) 60 års jubilæum året før. Endvidere foreslår Storjohan, at domkirkepræsten i Reykjavík, Jóhann Þorkelsson (1851-1944), får overdraget ovennævnte opsynshverv sammen med Gíslason, da han formoder at disse to mænd er parate til at inspicere oversættelsen og slå ned på de steder, der divergerer med en »orthodoks« forståelse af Bibelen. Som et passende hjælpemiddel til dette hverv foreslås så den reviderede norske oversættelse af Det gamle Testamente, ved hvis udarbejdelse den velrenommerede professor Caspari havde holdt om styrepinden⁷⁷.

Det er først i et brev, dateret 25. februar 1909 fra H. M. Gooch til Det britiske og udenlandske Bibelselskab, at selskabet får besked om ophavsmændene til anken over den islandske oversættelseskommission.

Ifølge Gooch var Storjohan den første til at gøre opmærksom på sagen; men Gooch oplyser, at han desuden har stået i brevveksling desangående med både Sigurbjörn Á. Gíslason og Arthur Gook i Akureyri⁷⁸.

Der foreligger intet som tyder på, at Det britiske og udenlandske Bibelselskab oplyste den islandske oversættelseskommisjon om opponenternes identitet, og sandsynligvis har kommissionen aldrig modtaget underretning om sagens ophav, endskønt dens videre forløb efterhånden åbenbarede, hvem der var oversættelsens vigtigste avindsmænd.

Det er interessant at iagttage, at de mest aktive opponenter til bibeloversættelsen for det meste viser sig at være identiske med de personer, som Jón Helgason i en anden sammenhæng nævner som den liberale teologis største modstandere. Helgason remser de følgende op som »foregangsmænd i kampen mod den nye retning«:⁷⁹ Præsidenten for det islandske kirkesamfund i Nordamerika, forstanderen for adventistmissionen, lederen af Frelsens Hær, en repræsentant for den indre mission, en missionær for Plymouth-brødrene og redaktøren af det indremissionske organ *Bjarmi*.

Haraldur Níelssons svar på de anonyme klager

Den islandske oversættelseskommissions første seriøse svar blev affattet af Níelsson omkring midten af 1909.⁸⁰ I svaret skriver han, at anonyme beskyldninger i grunden ikke fortjener svar; men at han alligevel leverer et sådant, først og fremmest af to grunde: For det første fordi det er Bibelen striden står om, og for det andet fordi Det britiske og udenlandske Bibelselskab hidtil har udvist megen velvilje både overfor Det islandske Bibelselskab og overfor ham selv.

Det britiske og udenlandske Bibelselskabs talsmænd havde henledt kommissionens opmærksomhed på, at det i det aktuelle tilfælde drejede sig om en Bibel til kirkeligt brug, og dette forpligtede til varsomhed m.h.t. forandringer væk fra en hævdunden kirkelig tolkningspraksis som i eksemplet Esajas 1:18. Níelsson anfører herimod, at kommissionen helt fra begyndelsen har været sig bevidst om dette forhold, og at man har iagttaget stor forsigtighed ved tilføjelser af originalteksten. Han bringer på den anden side i erindring, at Det britiske og udenlandske Bibelselskab selv har autoriseret inddragelsen af de klassiske oversættelser⁸¹, dér hvor disse tydeligvis repræsenterer en bedre læsemåde, samtidig med at den hebraiske »textus receptus« enten er dunkel eller så medtaget, at den er totalt uforståelig. Kommissionen har tilladt sig at gøre brug af denne praksis i visse tilfælde; men i Esajas 1:18⁸² er der

netop ikke forandret noget som helst i forhold til »textus receptus« – som opponenterne i deres vankundighed har påstået. Níelsson erklærer, at oversættelseskommissionen havde stået samlet i den opfattelse, at professor F. Buhls forståelse af dette skriftsted var den rette, d.v.s. at dets udsagn skulle opfattes som spørgende eller sarkastisk. Og han hævder, at de fleste af samtidens kapaciteter i gammeltestamentlige videnskaber er af den samme opfattelse⁸³.

Endvidere nævner Níelsson, at kommissionens ledetråd først og fremmest har været den, at teksten skulle være så nøjagtig, som omstændighederne tillod, d.v.s. at den skulle indeholde den af den oprindelige forfatter tilstræbte betydning, og selv om kommissionen havde tilgodeset hensynet til en kirkelig henneneutisk overlevering, så var det aldrig faldet dens medlemmer ind at vurdere traditionen højere end originaltekstens faktiske betydning. Kommissionen havde sat sandheden over alt andet, og derfor havde ingen dogmatisk begrundet opfattelse af orthodox eller anden art fået lov til at påvirke oversættelsen på nogen måde.

I svarbrevet kommer Níelsson desuden ind på anvendelsen af Jahvenavnet og henviser i sit forsvar for denne praksis til, at Det britiske og udenlandske Bibelselskab selv har tilladt den. Han protesterer imod den påstand, at den nye oversættelse skulle have forvoldt generel utilfredshed både inden- og udenfor Folkekirkens rækker og hævder, at påstanden blot er et udslag af snæversynet, sektersk bagtalelse. Om den beskyldning, at pastor Campells (1869-1956)⁸⁴ teorier skulle have influeret oversættelsen, forsikrer Níelsson, at den er for latterlig til at kunne kræve et svar, eftersom intet eksemplar af Campells værker havde fundet vej til Island, førend begge testamenter havde ligget klar i manuskriptform⁸⁵.

Svarbrevet foranledigede en heftig brevveksling. Dagen efter at Níelsson færdigskrev sit brev (22. maj 1909), skrev Þórhallur Bjarnarson, som 19. september 1908 var blevet udnævnt til biskop over Island, også et brev til Det britiske og udenlandske Bibelselskab, hvori det hævdedes, at der rådede generel enighed om holdningen til de anonyme beskyldninger, og Bjarnarson bad selskabets bestyrelse om at fæste lid til, at islændingene nu havde fået en genuin og vellykket bibeloversættelse, hvad fremtiden nok skulle bekræfte.

Andre sørgede imidlertid for, at selskabet ikke kunne tage biskop Bjarnarsons ord for deres pålydende. Den mest aktive i den henseende var den før nævnte missionær for Plymouth-brødrene i Akureyri, A. Gook. Gook forblev i denne sag en utrættelig pennefører både i breve til Det britiske og udenlandske Bibelselskab og i kritiske skrivelser, som

han fik formidlet ad anden vej⁸⁶. I selskabets arkiv findes en redegørelse for en samtale med Gook, som fandt sted 14. juni 1909. Heri kritiserer Gook oversættelsen af Esajas 7:14. Han påtaler mangelen af en bibeludgave i lommeformat og tilbyder selv at revidere den nye bibeloversættelse sammen med Jóhann Þorkelsson og Sigurbjörn Á. Gíslason med henblik på en sådan udgave. Man tog ikke imod dette tilbud; men bestyrelsen for Det britiske og udenlandske Bibelselskab fulgte til gengæld et forslag fra nordmanden Storjohan og betroede Þorkelsson og Gíslason at udarbejde en betænkning om oversættelsen. Betænkningen lå færdig 1. maj 1909. I den medgives det, at den nye oversættelse er den gamle langt overlegen m.h.t. det sproglige, især hvad Det gamle Testaments tekst angår. Som det kunne forventes, rummer betænkningen dog mere ris end ros. For Det gamle Testaments vedkommende rettes kritikken særligt mod de to nævnte steder, Esajas 1:18 og 7:14. Der klages desuden over, at henvisningsapparatet er mangelfuldt, og der protesteres mod anvendelsen af Jahve-navnet. Det hævdes, at den nye bibeludgave er for voluminøs, og der efterlyses en udgave i lommeformat, i hvilken Jahve passende kunne vige pladsen for Herren, og andre skavanker ved den foreliggende udgave kunne blive udbedret. Lederen af Frelsens Hær på Island, H.J. Hansen tilsluttede sig disse synspunkter – i et brev som bærer den samme dato som Þorkelssons og Gíslasons betænkning!

I brevvekslingen, som nu fulgte, lod udsigterne til et kompromis vente længe på sig. Den islandske oversættelseskommision var lidet modtagelig for tildelt dadel og så sig ikke istand til at ændre på oversættelsen af de skriftsteder, kritikken særlig angik⁸⁷. Opponenterne truede på den anden side med, at såfremt der ikke blev udbedret på oversættelsen i forbindelse med udsendelsen af en senere udgave, ville de ikke gøre deres til at befordre udbredelsen af Det britiske og udenlandske Bibelselskabs udgave. I stedet ville de selv tage arbejdet op med en ny udgave, som stemte bedre overens med de bedste udenlandske oversættelser⁸⁸. Det stod imidlertid klart for alle, at der nødvendigvis måtte trykkes et nyt oplag af Bibelen, fordi den eksisterende beholdning snart ville være bortdistribueret. Under denne tingenens tilstand modtog biskop Þórhallur Bjarnarson et hvast brev fra Det britiske og udenlandske Bibelselskab⁸⁹. Dette indeholdt en trusel om, at genoptrykning af den nye Bibel ikke kunne komme i betragtning, såfremt der ikke først blev foretaget udbedringer. I brevet fremsattes tillige en skarp kritik af oversættelsens islandske ophavsmænd, fordi disse havde vist sig ude af stand til at tage hensyn til andre standpunkter end deres egne.

Haraldur Níelsson tager affære

Haraldur Níelsson døjede ved denne tid med et dårligt helbred, som krævede en kurrejse til udlandet. Han slog to fluer med ét smæk, idet han drog til England for at få lægehjælp og talte undervejs med Det britiske og udenlandske Bibelselskabs bestyrelse. Sammen med ham deltog Eiríkur Magnússon i møderne, som blev særdeles resultatrige. Der opnåedes et kompromis mellem Níelsson og Det britiske og udenlandske Bibelselskab. Níelsson skulle foretage en del mindre væsentlige indgreb for at imødekomme kritikken fra orthodox side – rent faktisk i de tekster som havde fået bølgerne til at gå højest. I Níelssons brev til Jón Helgason desangående kan man spore en vis frygt hos førstnævnte for at sidstnævnte vil anse ham for at have været et nummer for eftergivende overfor det britiske selskab. Níelsson skriver, at han havde overvejet sagen grundigt, før han slækkede på sine krav og tilføjer så, at han ser helt anderledes på sagen, nu hvor han kender »selskabets sande indstilling til vores opponenter«⁹⁰.

Níelsson og det britiske selskab nåede til enighed om, at den gammeltestamentlige tekst skulle ændres på de to mest forkætrede steder, Esajas 1:18 og 7:14. Ganske vist således, at to fortolkningsversioner bibeholdtes der. Den gamle fortolkning skulle rykkes op i hovedteksten for at berolige orthodoxiens mænd, og den nye oversættelse fik uforandret plads i en fodnote. Det kom på tale, at fodnote-versionen eventuelt skulle flyttes op i hovedteksten i fremtidige udgaver. Endelig ytrede Det britiske og udenlandske Bibelselskabs talsmænd ønske om udgivelsen af en Bibel i lommeformat, hvori »Herren« afløste Jahve-navnet. Denne udkom 1914 hvorimod det omstridte, let ændrede og med længsel ventede genoptryk udkom allerede 1912.

Begge parter udtrykte deres tilfredshed med mødet, og 29. september 1910 indkom et brev fra biskop Þórhallur Bjarnarson, hvori han erklærede sig indforstået med det kompromis Níelsson havde fået istand.

Esaias 1:18

Som det fremgår med al ønskelig tydelighed af det ovenfor givne referat af debatten, indkredsede kritikken på et tidligt tidspunkt to skriftsteder som sit hovedobjekt, nemlig Esajas 1:18 og 7:14. I det nedenstående følger nu nogle bemærkninger til disse omstridte tekster. Som nævnt, bestod forandringen, i eksemplet Es 1:18, i, at et forsikrende udsagn blev forandret til et spørgende.

Bibelen 1866: »Er eders synder som purpur, de skal blive hvide som sne; er de end røde som skarlagén, de skal blive som uld«. [Þó að syn-

dir yðar væru sem purpuri, þá skyldu þær verða hvítar sem snjór, og þó þær væru rauðar sem skarlat, þá skyldu þær verða sem ull].

Bibelen 1908: »Hvis eders synder er som skarlagen, kan de da blive hvide som sne? Hvis de er røde som purpur, kan de da blive som uld?« [Ef syndir yðar eru sem skarlat, munu þær þá geta orðið hvítar sem mjöll? Ef þær eru rauðar sem purpuri, munu þær þá geta orðið sem ull?]

Luther tydede denne tekst som en forsikring, og som sådan havde teksten været et af de klassiske eksempler på Guds tilgivelse. Derfor var der nu nogle som syntes, at et vægtigt trøstens budskab var gået til. Nielsson blev på dette punkt nødt til at bøje sig for Det britiske og udenlandske Bibelselskabs vilje, og oversættelsen blev med den senere bibeludgave 1912 ændret i retning af sin tidligere skikkelse, som det blev nævnt i et tidligere afsnit.

Professor Þórir Kr. Þórðarson (1924-95) så den gammeltestamentlige tekst efter i sømmene med henblik på bibeludgaven 1981 og foretog »nogle forbedringer« i den, som det hedder på titelbladet; men han ændrede ikke på den af Det britiske og udenlandske Bibelselskab i sin tid knæsatte, forsikrende form på det pågældende sted⁹¹. I Þórðarsons til undervisningsbrug duplikerede »Bemærkninger angående Esajas-bogen«⁹² fremgår det imidlertid, at han er enig i Nielssons fortolkning, idet han hævder, at der på baggrund af konteksten kun kan være ringe tvivl om, at det her drejer sig om et spørgende udsagn, selvom den hebraiske sproglære rigtigt nok ikke kan fælde endelig dom i sagen. De fleste videnskabsmænd af idag vil være af samme mening, endskønt der – som tilforn – stadig ikke hersker fuld enighed herom.

Esajas 7:14

Dette bibelvers rummer en af de mest omdiskuterede sætninger i Det gamle Testamente⁹³. Som det skal illustreres med nedenstående eksempler, var det imidlertid kun et enkelt ord, som forårsagede meningsudvekslingerne. Oversættelseskommisionen havde nået den konklusion, at det ville være rigtigst at oversætte det hebraiske ord *almah* med »ung kvinde« i stedet for med »jomfru«, som det hidtil havde været praktiseret.

Bibelen 1866: »Se! en jomfru skal blive med barn og føde en søn, og hun skal give ham navnet »Immanuel« (Gud med os)«. [Sjá! mey nokkur mun barnshafandi verða og son fæða; þann mun hún heita láta »Immanú-el« (Gud er með oss)].

Bibelen 1908: »Se, en ung kvinde bliver frugtsommelig og føder en søn og giver ham navnet Immanuel«. [Sjá, ung kona verður þunguð og fæðir son og lætur hann heita Immanúel].

Dette skriftsted havde faktisk spillet en vis rolle i diskussionen mellem Jón Helgason og frikirkepræsten, pastor Lárus Halldórsson (1851-1908), da disses indbyrdes strid omkring de nye synspunkter på bibelforskningen stod på sit højeste. I denne strid henviste Helgason og Halldórsson i argumentationen for deres modstridende synspunkter begge til Franz Delitzsch (1813-1890)⁹⁴, der i begge de respektive lejre nød anseelse som en af de allermest betydelige bibelforskere i samtiden. Helgason udtrykte sig i begejstrede vendinger om »den fortrinlige Guds mand« Delitzsch⁹⁵ og anså ham for en uomtvistelig tilhænger af de nye synspunkter indenfor de gammeltestamentlige videnskaber. Halldórsson bragte på den anden side Delitzsch i felten som et hovedvidne imod »vantroens teologi«⁹⁶. I den i fodnoten anførte artikel henviser Halldórsson til Delitzsch' bog om Det gamle Testaments Messiasprofetier, og hvorledes forfatteren nævner Jesu fødsel i forbindelse med Esajas' profetord (7:14)⁹⁷. Her får vi antydning af den vigtigste årsag til den udtalte ømfindtlighed overfor ændring af oversættelsen. Teksten havde altid været opfattet som en Messiasspådom, idet det antoges at den forudsagde Marias, gudsmoderens jomfrufødsel.

Det er så sandelig en velkendt problemstilling, vi møder her. Troende mennesker, som er blevet fortrolige med »deres egen« bibeloversættelse, kan vanskeligt tolerere forandringer af formuleringer, som de næsten kan udenad, endsige da formelige betydningsændringer i skriftsteder, der figurerer som nogle af de vigtigste i kirkens troslære. De to steder, som har været til behandling i det ovenstående, er vitterligt begge af vital betydning, set på denne baggrund.

Jahve eller Herren?

Som nævnt ovenfor, var brugen af Jahve-navnet en af grundene til kritik af bibeludgaven fra 1908. I Nýtt kirkjublað bragtes 1909 en kort notits om »Jahve-navnet i skriften«. Heri hedder det: »Et antal tvivlsomme personer har rendt det britiske Bibelselskab på dørene med bagvaskelse og løgn; men som det kunne forventes, har dette respektable selskab ikke ænset den slags. Man kan kun trække på smilebåndet over den ståhej, som Jahve-navnet i oversættelsen har medført«⁹⁸. Det samme tidsskrift publicerede kort tid efter »brudstykker af et brev fra en sydlandsk præst«, som skrev at han havde set den nye bibeludgave og været ganske tilfreds med dens hele indhold, bortset fra at »Herren« mange steder havde været skiftet ud med Jahve. Han tilføjede, at islændingene ville behøve lang tid til at lære at tilbede og lovprise Jahve, og at det var en noget slap hilsen at sige »Jahve velsigne dig«⁹⁹.

Níelsson forsvarede brugen af Jahve-navnet og refererede bl.a. til, at det britiske bibelselskab havde forordnet i sit publikationsregulativ, at det på Island som andre steder var en fuldstændig frivillig afgørelse, om man ville holde sig til Jahve som en direkte gengivelse af det hebraiske tetragram, eller om man ville benytte Jehova-formen eller erstatte de to nævnte med Herren¹⁰⁰.

Níelsson fremhæver også det forhold, at Jahve er et egennavn eller proprium, ikke et fællesnavn. Han tilføjer hertil: »Af den grund bør det ingenlunde oversættes, men skal stå uforandret. Der er ikke mere grund til at oversætte det end til at oversætte navne som Abraham, Isak, Jakob eller David«¹⁰¹. Han siger endvidere: »At oversætte Det gamle Testamente fra originalsproget og overalt erstatte Jahve med herren er i virkeligheden at forfalske teksten«, og han tilføjer i forlængelse heraf, at brugen af Jahve-navnet kan bringe i erindring »hvor stor en forskel der er på gudsbegrebet i gamle og ny testamente«¹⁰². Sandsynligvis er vi her konfronteret med et argument, der har forekommet de bibeloversættende liberale teologer af den allerstørste betydning; thi de lagde netop megen vægt på en iboende udvikling i den bibelske religiøse begrebsverden, og i det store hele var Det gamle Testamente forholdsvis lavt vurderet i deres behandling af sagerne.

Det er blevet nævnt tidligere, at Jahve-navnet senere blev vraget, og Herren genindsat i den gammeltestamentlige tekst i lomme-udgaven fra 1914. Det er også værd at bemærke, at man i en artikel om islandske bibeloversættelser, som udgør Níelssons bidrag til et jubilæumskrift for Frants Buhl, næsten kan spore en slags fortrydelse med hensyn til Jahve navnet – eller i hvert fald følger Níelsson sig der foranlediget til at skrive beslutningen om dets indførelse på Þórhallur Bjarnarsons regning¹⁰³.

Dyre ord om før og nu

Nærværende artikel er ikke ment som en generel bedømmelse af den oversættelse, Haraldur Níelsson udførte i samarbejde med en gruppe kompetente mænd. Hensigten med artiklen har blot været den at redegøre for en række omstændigheder omkring oversættelsens tilblivelse og senere skæbne. Jeg mener mig dog berettiget til at drage den enkle konklusion, at oversættelsen blev udført på god, professionel vis. På den anden side betragter jeg den i ret udstrakt grad snarere som en revision end som en egentlig nyoversættelse, eftersom forskellen på de to bibeludgaver fra hhv. 1912 og 1866 på ingen måde er så stor, som Níelsson ville give det udseende af.

Níelsson betjener sig således af forbavsende stærke udtryk i sine be-

skrivelser af den gamle oversættelse; som her i det følgende, hvor han siger: »Man tager vel næppe munden for fuld ved at påstå, at sjældent har nogen befolknings bibeloversættelse undergået et fuldstændigere hamskifte i én eneste etape, end det der er tiltænkt vor med denne revision. Forandringen er total, må nødvendigvis være det, af den simple grund at der næppe vil kunne peges på nogen nation, som har – eller nogensinde har haft – en ligeså dårlig bibeloversættelse som vor«¹⁰⁴.

Ved en hurtig synkronisk læsning kan man næppe se, at der er dækning for Nielssons dyre forsikringer. Hvis den ældre oversættelse havde været så underlødige, som han vil give indtryk af, er det underligt at så meget får lov til at stå uforandret i den nye, hvilket nemlig er langt mere, end hans udtalelser vil hævde. Denne tendens hos en bibeloversætter, at vise nedladenhed overfor ældre oversættelser for dermed at fremhæve en nys kvaliteter, er en skamplet på de islandske bibeloversættelsers historie.

Hvorfor nyoversættelse?

Den umiddelbare anledning til denne fremstilling – og til de øvrige bidrag til den artikelsamling, den indgår i¹⁰⁵ – er den nys tagne beslutning om påbegyndelsen af endnu en ny oversættelse af Det gamle Testamente som et led i den højtideligholdelse, der vil finde sted år 2000 i forbindelse med tusindåret for kristendommens indførelse på Island. En anden anledning er regeringens meddelelse om, at den vil støtte oversættelsesarbejdet finansielt. I den forbindelse er det naturligt at der spørges om det, der kan begrunde behovet for en sådan oversættelse. Man hører tit det argument imod en nyoversættelse, at det islandske sprog ikke har forandret sig noget videre i forhold til bibeludgaven fra 1908/1912. I det mindste vil de fleste betvivle, at den forandring alene kan retfærdiggøre en nyoversættelse; thi en konservativ indstilling til modersmålet har længe været betragtet som en dyd blandt islændinge. Hos vore nabofolk er det imidlertid generelt netop dette argument, at sproget har forandret sig, der først høres nævnt. Det er f.eks. det første, Bertil Albrektson fremfører i sin artikel »Adam och Eva i ny språk-drakt«¹⁰⁶, hvori han fortæller om den oversættelse af Det gamle Testamente, der i øjeblikket pågår under hans ledelse.

Efter mit skøn bevirker følgende forhold, at det er presserende at foretage en ny islandsk oversættelse:

/ Store forandringer har fundet sted i de senere år m.h.t. tolkningsmetode. Den erklærede målsætning hos dem, der foretog oversættelsen fra 1908/1912 var den, at der skulle oversættes fra ord til ord«. Denne me-

tode er nu for det meste blevet forkastet. Dens ufuldkommenhed er ikke mindst blevet tydeliggjort i kraft af Eugene A. Nidas¹⁰⁷ forskning.

2 Bibeloversættelse kan aldrig praktiseres uden eksegese. Et sådant samspil er en indre nødvendighed, og nye eksegetiske landvindinger medfører derfor ofte behovet for en ny oversættelse. Vores kendskab til oldtidens tekster er øget stærkt i løbet af de årtier, som er gået siden Det gamle Testamente sidst blev oversat til islandsk. Arkæologiske fund, der er gjort i den periode, bevirker at man nu ved mere end nogensinde før om det kulturelle miljø, som dannede rammen om Bibelens tilblivelse.

3 Islandsk sprogbrug har naturligvis forandret sig i de omtrent hundrede år, som er passeret siden Haraldur Níelsson og hans medarbejdere påbegyndte deres oversættelse, endskønt dette måske ikke hører til de allervægtigste argumenter for en ny oversættelse.

4 Bibeloversættelsernes historie er en del af enhver kristen nations kulturelle arvegods. Den kristne menighed anser Bibelen for at være Guds ord, og den vil til enhver tid tilstræbe at iføre dette ord en dragt som er det værdig. En »endelig« oversættelse vil aldrig kunne komme på tale.

Noter

1. Steingrímur J. Þorsteinsson, »Íslenskar biblíupýðingar«. Tidsskriftet *Víðförlí* 4/1950, s.82.
2. Det er ingenlunde uproblematisk at anvende begrebet bibelkritik (»biblíugagnrýni«) om de nye synspunkter, som formidledes på Island ved udgangen af forrige århundrede. Ordet kritik kan være uheldigt fordi det let kan forårsage den antagelse, at det drejer sig om negativ kritik. Forfægttere af de nye synspunkter, som er til behandling her, ville hellere benævne sagen videnskabelig bibelforskning. Benævnelsen bibelkritik (»biblíugagnrýni«) er imidlertid blevet noget af en tradition blandt islandske teologer, og derfor er den bevaret her. Men samtidig skal det understreges, at denne benævnelse ikke indeholder en kvalitativ vurdering af den indstilling til Bibelen, som blev forfægtet under disse omstændigheder. Med begrebet »biblíugagnrýni« menes der simpelthen det, som på andre sprog end det islandske hedder »historical criticism of the Bible«, »historisk-kritisk bibelsyn«, »bibelkritik« eller tilsvarende benævnelser på andre sprog. Begrebet dækker over den indstilling til Bibelen, at den skal være et objekt for forskning med alle forhåndenværende litteraturvidenskabelige og historisk-videnskabelige metoder ligesom enhver anden historisk kilde.
3. Nærværende artikel har kun til formål at omhandle oversættelsen af Det gamle Testamente; den meddeler således intet om oversættelsen af Det nye Testamente.
4. Hallgrímur Sveinsson, *Fyrsta bók Móse Genesis í nýrri þýðingu eftir frumtextanum*. Reykjavík, Ísafoldarprentsmiðja 1899, s. iii.
5. Se Jens Pálsson, »Frá Hallgrími biskupi Sveinssyni«. Tidsskriftet *Andvari* 35/1910, s. i-xvi. I denne kilde berettes bl.a. om biskoppens andel i at fremskaffe midler til det løbende arbejde med oversættelsen fra Det britiske og udenlandske Bibelselskab og

- om hans utrættelige korrespondance desangående. Haraldur Níelsson giver selv biskoppen det skudsmål, at han var den af kommissionens medlemmer som ofrede mest tid på arbejdet med oversættelsen, og at han hen var meget nøjeregnende og samvittighedsfuld. Han benyttede sig især af den engelske *Revised Version*. Se Haraldur Níelsson, »De islandske bibeloversættelser« i: *Studier tilegnede professor dr. phil. & theol. Frants Buhl*. 1925, s.195.
6. Hallgrímur Sveinsson, *ibid.* s. vi.
 7. Hallgrímur Sveinsson, *ibid.* s. vi.
 8. Haraldur Níelsson, »De islandske bibeloversættelse« i: *Studier tilegnede professor dr. phil. & theol Frants Buhl*. 1925, s.194: »Desværre var Kommissionens nævnte medlemmer ikke det hebraiske Sprog videnskabeligt mægtige.«
 9. Jfr. Ásmundur Guðmundsson, i: *Stríðsmaður eilífðarvissunnar*, red. Benjamín Kristjánsson, 1968, s. 40 og Haraldur Níelsson, »De islandske bibeloversættelser« i: *Studier tilegnede professor dr. phil & theol Frants Buhl* 1925, s.194. Wilhelm Gesenius' (1786-1842) ordbog udkom første gang 1810/1812 under titlen *Hebräisch-deutsches Handwörterbuch über die Schriften des Alten Testaments*. Helt til idag har denne ordbog været blandt de mest benyttede ordbøger i faget hebraisk, og den udkommer fortsat i nye udgaver. I perioden 1878-1909 udkom 22.-28. udgave af bogen, som i denne periode bar forfatternavnene Gesenius-Kautzsch, eftersom Emil Kautzsch forestod dens udgivelse. I efteråret 1899 var Kautzsch manuduktør for Haraldur Níelsson, som det fremgår mere udførligt af det nedenstående.
 10. Hallgrímur Sveinsson, *ibid.* 1899, s. viii.
 11. *Verði ljós* 4/1899, s.80
 12. Emil Kautzsch (1841-1910) havde undervist i Basel og Tübingen, før han overtog posten som lærer i Gammel Testamente i Halle. Kautzsch var en meget markant lærer. Det tog ham kort tid at blive overbevist om holdbarheden af J. Wellhausens (1844-1918) teorier. Dennes bog, *Geschichte Israels* fra 1878 var en milepæl indenfor gammeltestamentenlig forskning (Engelsk overs: 1885 *Prolegomena to the History of Israel*). Kautzsch'es oversættelse af Det gamle Testamente, *Die Heilige Schrift des Alten Testaments*, blev for Níelsson et godt og nyttigt hjælpemiddel ved hans eget arbejde. Oplysninger om Kautzsch kan f.eks. findes i H-J. Kraus, *Geschichte der historisch-kritischen Erforschung des Alten Testaments*. Neukirchener Verlag ³ 1982, specielt s. 288.
 13. H. V. Styhr (f.1838) var uddannet teolog. Han blev professor i Ny Testamente 1877 og beklædte dette embede i ti år. I Københavns Universitets histoneværk får han et mildest talt ringe skudsmål. Uden omsvøb siges det dér, at han ikke var sin stilling voksen, og at det står som en gåde, hvordan han kunne blive professor og senere kulturminister. Se *Københavns Universitet 1479-1979*. Bind V. Det teologiske Fakultet. Red. Leif Grane. G.E.C. Gads Forlag, København 1980, s. 423.
 14. Peder Madsen (1843-1911) var nok den mest indflydelsesrige lærer ved Københavns teologiske fakultet, mens han underviste der. Man får et fingerpeg om hans autoritet ved at læse en tilføjelse til overskriften over kapitlet om Det teologiske Fakultet i årene 1875-1900 i universitetets historieværk. Der hedder det kort og godt: »Peder Madsens fakultet«. Se *Københavns Universitet* Bind V, 1980, s.420f. Madsen blev docent i 1875 og professor ét år senere. Han var Sjællands biskop 1901-1911. Hans hovedfag var dogmatik. Madsen var som teolog konservativ. Som et eksempel herpå kan nævnes en passage i Jón Helgasons erindringer, hvor han fortæller, at under Madsens forelæsninger havde han rent ud sagt tørstet efter at høre ham indrømme, at det havde forvoldt ham vanskeligheder at annamme én og anden detalje af kirkens læresætninger. Se Jón Helgason: *Það sem á dagana dreif*, (Manusk. s.88).

15. Frants Buhl var ved denne tid lærer i semitiske sprog ved Det filosofiske Fakultet i København. Han havde førhen undervist i Gammel Testamente ved Det teologiske Fakultet, hvor han var blevet docent i 1880 og professor to år senere. I 1890 blev han opfordret til at overtage et professorat i Gammel Testamente i Leipzig, efter at den verdensberømte bibelforsker Franz Delitzsch (1813-1890) var afgået ved døden. Buhl vendte tilbage til København i 1898. På den tid hvor Jón Helgason studerede i København var Buhl den eneste af fakultetets lærere, som i nærværdig grad havde sat sig ind i de nye, kritisk-videnskabelige synspunkter på bibelforskning. Alligevel var han ved katederet »tør som en klipfisk« – som Jón Helgason udtrykker det i sit brev til Gísli Skúlason 23. marts 1898 – og derfor formåede han ikke at præge de islandske teologistuderende i den nye teologis ånd.
16. Johannes Jacobsen overtog lærerembedet i Gammel Testamente, da Frants Buhl drog til Leipzig i 1890, og han viste sig at være af en lignende teologisk observans som sin forgænger. Selv den omtale, som han fik af sine islandske studenter, lignede den der blev tildelt Buhl. Således klager Nielsson i et brev til Jón Helgason over, at Jacobsens forelæsninger er kedelige; han er utrolig længe om at få tingene sagt og gør en dårlig figur i talerstolen. Nielssons brev er affattet under et midlertidigt ophold i København efter fuldførelsen af hans Tysklandsbesøg.
17. Haraldur Nielssons brev til Jón Helgason, ab Geiststraße 5 II, Halle 28/5 1899.
18. Haraldur Nielssons brev til Jón Helgason, dateret 9. juli 1899, ab Moritzzwingen 17 III, Halle.
19. Nielssons brev til Helgason ab Cambridge, dateret 14. november 1899.
20. Haraldur Nielsson, »Eiríkur Magnússon«. Avisen, *Ísafold* 1.febr. 1913.
21. Nielssons brev til Helgason ab Cambridge, dateret 14. november 1899.
22. Nielssons brev til Helgason, dateret 13. oktober 1899.
23. De tos indbyrdes uoverensstemmelser omkring denne sag fremgår bl.a. af Nielssons brev til Magnússon, skrevet 19. juni 1907. Der formulerer Nielsson sig overfor ven-
nen i skarpe vendinger på grund af dennes negative holdning til spiritismen. Han skriver bl.a.: »En ting frygter jeg på dine vegne, og det er, at når du er kommet over i det hinsides, da vil du komme til at afsone din vrangvilligheds synd imod sandheden på den måde, at du vil blive medhjælper for et medie, og du vil få tildelt den særlige opgave at omvende sagens hårdeste modstandere. Og dette må være et overordentlig trættende hverv.« Afritunarbók Haralds Nielssonar [Haraldur Nielsson kopibog], lbs. 4723 4to. Det kan endvidere anføres, at Jón Helgasons og Haraldur Nielssons venskab ophørte som en følge af deres uenighed omkring spiritismen.
24. Magnússons brev desangående til Det britiske og udenlandske Bibelselskab er skrevet 31. oktober 1905. Biskop Hallgrímur Sveinsson forfulgte herefter sagen, indtil der fandtes en løsning. Det var Einar Hjörleifsson Kvaran som tilbød Nielsson stillingen i Canada på den derværende islandske kirkes vegne. Om Kvaran udtaler Nielsson i et brev, dateret 6. august 1907: »Herhjemme er han min bedste ven«. Se *Afritunarbók Haralds Nielssonar*, Lbs. 4723 4to.
25. Magnússons hustru var en moster til Nielssons første hustru.
26. Om disse underretninger fremgår i et brev til Det britiske og udenlandske Bibelselskab, skrevet af A. Gook 29. juli 1909. I brevet nævner Gook Sigurbjörn Á. Gíslason som kilde til sin viden om forbindelsen mellem Magnússon og Nielsson. Gook vil blive omtalt yderligere i et senere afsnit om bibeloversættelsens opponenter.
27. Se f.eks. Benedikt S. Benediktz, »Guðbrandur Vigfússon. Foredrag holdt ved Íslands Universitet i anl. af hans 100-års jubilæum, 31. januar 1989«. *Andvari* 1989, s. 166-188.

28. Se Stefán Einarsson, *Saga Eiríks Magnússonar í Cambridge*. Reykjavík 1933 s.84-93.
29. Se »Meistari Eiríkur Magnússon«. *Nýtt kirkjublað* 3/1908, 6.febr. s.24. Fødselsdagsnotisen bærer intet mærke, men er sikkert skrevet af tidsskriftets redaktør, pastor Þórhallur Bjarnarson.
30. Jón Helgason, *Verði ljós* 6/1901, s.141.
31. Ásmundur Guðmundsson, »Starfið að þýðingu Biblíunnar«, i lejlighedsskriftet, *Haraldur Nielsson. Stríðsmaður eilífðarvissunar 1888-1968*. Redaktør Benjamín Kristjánsson, Reykjavík 1968, s. 39.
32. Hallgrímur Sveinsson, *ibid.* s. vii.
33. Halldór Kr. Friðriksson, »Nokkrar athugasgreinar við hina nýju útlæggingu biblíunnar.« Reykjavík 1900, s.7. (Særnummer af *Frikirkjan*).
34. Haraldur Nielsson, »Endurskoðun biblíunnar. Svar til H. Kr. Friðrikssonar.« Reykjavík 1900, s.6. (Særnummer af *Verði ljós*).
35. Haraldur Nielsson, »Endurskoðun biblíunnar. Svar til H. Kr. Friðrikssonar.« Reykjavík 1900, s.16. (Særnummer af *Verði ljós*).
36. Der er skrevet udførligere om denne debat i Guðrún Kvaran, »Biblíuþýðingar og íslenskt mál«: *Ritröð Guðfræðistofnunar. Studia theologia islandica*. 4/1990, s.39-56.
37. Det bedste kildemateriale om Haraldur Nielsson findes i mindeskriftet *Stríðsmaður eilífðarvissunar* som en af hans elever, Benjamín Kristjánsson redigerede 1968 og i *Haraldar Nielssonar fyrirlestrar* af Ásmundur Guðmundsson. I tidsskriftet *Morgunn* refereres alt det, der blev sagt ved Nielssons begravelse og ved en mindehøjtidelighed om ham. Se endvidere: Sigurður P. Sívertsen, *Prestafélagsritið* 10/1928 og af samme forfatter *Árbók Háskóla Íslands* 1927-1928, s. 45-53, Tryggvi Þórhallssons nekrolog i dagbladet *Tíminn* 24. marts 1928, Jónas H. Haralz' artikel i biografisamlingen, *Faðir minn – Presturinn*, Reykjavík 1977, s. 95-116 og Sigurður A. Þórðarssons doktordisputats fra 1989, *Liminality in Icelandic Religious Traditions* (Nashville, Tennessee). Foruden det nævnte har jeg i vid udstrækning bygget min fremstilling på Nielssons ikke trykte korrespondance med Jón Helgason, som opbevares af Teologisk institut ved Íslands Universitet. Korrespondancen strækker sig over årrækken 1886-1910. Der bygges tillige på diverse af Nielssons breve, som opbevares på Det islandske Landsbibliotek. Og sidst men ikke mindst Det britiske og udenlandske Bibelselskabs brevsamling, som opbevares på universitetsbiblioteket i Cambridge, og hvori findes nogle breve af Nielsson til selskabet.
38. Ásmundur Guðmundsson, *Haraldur Nielssonar fyrirlestrar I* 1938, s. 23.
39. Jón Auðuns, *Líf og lífsviðhorf*. Reykjavík 1976, 5.59.
40. Sigurður P. Sívertsen, *Prestafélagsritið* 10/1928, s. 48.
41. Haraldur Nielsson, *Inngangsfraði Gamla testamentisins*. Manuskript. Lbs. 2210 4to.
42. Se Ásmundur Guðmundssons mindeord i *Kirkjuritið* 8/1942, s. 270-274. Den vigtigste kilde til oplysning om Gísli Skúlason er iøvrigt hans korrespondance med Jón Helgason.
43. Skúlason oversatte ikke salmerne 48-52.
44. Se nyhedsmeddelelse i *Nýtt kirkjublað* 1/1906, s. 55.
45. Gísli Skúlason, »Daufdumbraskólar og daufdumbrakennsla.« *Nýtt kirkjublað* 2/1907, s. 169. Den sidste sommer i Skúlasons liv arbejdede han på en oversættelse af de synoptiske evangelier sammen med Ásmundur Guðmundsson. De oversatte i fællesskab den første del af Markusevangeliet (indtil Mark 8:27) og parallelerne i synopsen. Så måtte Skúlason imidlertid tage til Reykjavík for at bivåne sin søns begravelse, og der afgik han selv ved døden nogle få dage senere, 19. august 1942. Se forordet Ásmundur Guðmundssons kommentarer til *Markúsarguðspjall* 1950.

46. Se David Östlund, *Hvildardagur Drottins og helgihald hans fyrr og nú*. Reykavík 1898. Helgasons svar kom især i følgende artikler: »Árás aðventstans á sunnudags-helgina«. *Verði ljós* 3/1898, s. 152-159; »Lögmál Mósesar og vér«. *Verði ljós* 3/1898, s. 170-175; »Jesús Kristur og gamla testamentið«. *Verði ljós* 5/1900, s. 71-76. Jfr. også »Smápistlar um alvarieg efni« i *Verði ljós* 4/1899, s. 24-29, 43-47, 55-59, 81-91.
47. Jón Helgasons beskrivelser af denne teologiske skoles kendetegn findes i hans skrift *Grundvölurinn er Kristur. Trúmálhugleiðingar frá nýðguðfræðlegu sjónarmiði*. Reykjavík 1915, særlig s. 25ff.
48. Jón Helgason, *Pað sem á dagana dreif*. Manuskript s. 317.
49. Nielssons brev er dateret 18. september 1907 i Reykjavík. Se *Afritunarbók Haralds Nielssonar*. Lbs. 4723, 4to, s. 62-67.
50. Haraldr Nielsson, »Þekking og hógværð. Svar til Sameiningarinnar.« *Verði ljós* 8/1903, s. 10-15. Bladet *Sameiningin*, som udkom i 78 år, var organ for Islændernes evangelisk-lutherske Kirkesamfund i Amerika, som blev stiftet i Winnipeg i juni 1885.
51. Haraldr Nielsson, »Prédikarinn og bölsýni hans«. *Skírnir* 82/1908, s.43-61.
52. Haraldr Nielsson, »Prédikarinn og bölsýni hans«. *Skírnir* 82/1908, s.60-61.
53. Vedrørende dette emne henvises til Jakob Jónssons fremstilling i afsnittet »Guðfræði Haralds Nielssonar« i bogen *Stríðsmaður eilífðarvissunnar 1868-1968*. Red. Benjamín Kristjánsson. Reykjavík 1968, s.68-92, specielt s.70-74.
54. Se Haraldr Nielsson, *Kirkjan og ódauðleikasannanirnar*. Reykjavík 1916, s. 127. Jfr. også Pétur Pétursson, *Spiritismen på Island*. Religio. Skrifter utgivna av Teologiska Institutionen i Lund 23, 1987, s.43.
55. Se Jón Helgason, *Pað sem á dagana dreif* Manuskript s. 323.
56. Jfr. den interessante fremstilling af Björn Björnsson og Pétur Pétursson, *Trúarlíf Íslendinga. Studia theologica Islandica. Ritröð guðfræðistofnunar* 3/1 990, specielt s. 22-26.
57. I min doktordisputats argumenterede jeg bl.a. for det synspunkt, at selv sådanne forskere som ellers søger at varetage videnskabelig neutralitet altid vil være afhængige af deres omgivelser og »yndlingsteorier« i deres egne forskningsresultater. Min konklusion m.h.t. denne del af disputatsen gik ud på, at enhver eksege er »eksegese her og nu«, d.v.s. eksegeten kan aldrig frigøre sig for sin samtids indflydelse. Denne konklusion er ingen nyhed; men jeg mente mig så berettiget til at fremdrage en række eksempler på dens rigtighed ud fra en iagttagelse af fortolkningsprocesserne hos så godt som alle de videnskabsmænd, der optræder i min analyse af imago Dei-problematikken. Se Gunnlaugur A. Jónsson *The Image of God. Genesis 1:26-28 in a Century og Old Testament Research*. Almquist & Wiksell International. Stockholm 1988, specielt s. 210-218.
58. Buhl anvendte ordet »skyggerne« og Kautzsch det tilsvarende på tysk, »Schatten«.
59. Se Svavar Sigmundsson (red.) *Íslensk samheitaorðabók*, Reykjavík 1985.
60. Jón Hnefill Aðalsteinsson, *Þjóðtrú: i Íslensk þjóðmenning. Trúarhættir*. Hjalti Helgason og Jón Hnefill Aðalsteinsson. Red. Frosti Jóhannsson. Reykjavík 1988, s. 376.
61. Haraldr Nielsson, *Nýja þýðingin á Gamla testamentinu. Nýtt kirkjublað* 1910, s. 102.
62. Den vigtigste kilde til information om Gíslason er hans biografi, skrevet af pastor Jón Kr. Ísfield, *Afkastamikill mannvinnur, starfssaga sr. Sigurbjörns Á. Gíslasonar*. Reykjavík 1976. Se tillige Lára Sigurbjörnsdóttirs artikel i biografisamlingen *Faðir minn – Presturinn*. Reykjavík 1977, s. 143-158. og Árni Sigurjónssons artikel i jubi-

- læumsskriftet *Lifandi steinar. Afmælisrit Sambands Íslenskra kristniboðsfélaga* 1929-1989. Reykjavík 1989, s. 89-92.
63. Sigurbjörn Á. Gíslason, »Kyrkliga förhållanden på Island i äldre og nyare tid.« *Facklan* 4/1905, s. 17.
 64. Magnusson var blandt de første, der greb til pennen for at støtte Jón Helgason og bibelkritikken. Se Eiríkur Magnússon, »Út af deilunni um ritninguna og rannsóknir hennar.« *Verði ljós* 6/1901, s. 100-103.
 65. Eiríkur Magnússen, »Bibliuþýðingin nýja« *Nýtt kirkjublað* 5/1 91 0, 14.
 66. Jens Pálsson, »Frá Hallgrími biskupi Sveinssyni« *Andvari* 35/1 91 0, xv.
 67. Friðrik J. Bergmann, *Trú og Þekking*, 1916, s. 128.
 68. Ásmundur Guðmundsson, *Haraldar Níelssonar fyrirlestrar I* 1938, s. 18.
 69. Steingrímur J. Þorsteinsson, »Íslenskar bibliuþýðingar.« *Víðförli* 4/1 950, s. 83.
 70. Jón Helgason, *Það sem á dagana dreif*. Manuskript, s. 291.
 71. I Bible Society's Collection i bibliotekets såkaldte Bradshaw-sal.
 72. Jeg vil bringe universitetsbibliotekets bibliotekar Brian Dodsworth en tak for hans uvurderlige rundvisning i arkivet og for den gæstfrihed han viste mig i sit hjem. Bibliotekar Allan F. Jesson i bibliotekets bibelafdeling skal have en lignende tak for en hurtig og god service i den korte tid, jeg kunne tilbringe der.
 73. Dette oplyses i G. Søreboes artikel »Julius Wellhausen, Israels og Judas historie, Høvik 1988 – eit vendepunkt for norsk Gt-forskning?« *Tidsskrift for Teologi og Kirke* 56/1985, s. 249-265, specielt s. 256.
 74. Se Elísabet S. Kristjánsdóttir, »'Lyffið heilögum höndum' Kristniboðsfélag kvenna í 85 ár«, s. 83 í jubilæumsskriftet *Lifandi steinar. Afmælisrit Sambands íslenskra kristniboðsfélaga* 1929-1989. Reykjavík 1989.
 75. Árni Sigurjónsson har udtrykt sig således om dette, at det »blev betroet [Gíslason] at påvise den nye teologis fingeraftryk i bibeloversættelsen«. Undersøgelsen af brevsamlingen i Cambridge må siges at bekræfte, at Gíslason var den oprindelige initiativtager til anken, selvom den blev overbragt via en mellemmand.
 76. Storjohans brev til Gooch er dateret 6. august 1908.
 77. Cari Paul Caspari (1814-1892) var øverste myndighed indenfor den norske gammeltestamentlige forskning i perioden 1850-1890. Han var udfra en tysk-jødisk familie, som var gået over til kristendommen, og han betragtede sig som en overbevist discipel af E.W. Hengstenberg (1802-1869). Denne var en af de mest konservative, men også en af de mest magtfulde tyske gammeltestamentlige videnskabsmænd i dette tidsrum. Det er blevet sagt om Caspari, at han uden tvivl forsinkede bibelkritikkens indmarch i Norge.
 78. Arthur Charles Gook (f. 1882) kom til Island sommeren 1905 som missionær for den såkaldte Brødrebevægelse (Plymouth-brethren). Han slog sig ned i Akureyri, hvor hans trosfælle Fredrik H. Jones havde virket fra 1898 og til sin død 1905. Gook lærte islandsk af pastor Jónas Jónasson fra Hrafnagil og rejste vidt og bredt på Island, fra Vestfjordenene over Nordlandet og til Østfjordenene. Der opstod snart en lille forsamling omkring Gook, hvor man helt i stil med Brødrebevægelsen lagde vægt på at leve i overensstemmelse med skriftstedet i ApG 2:42 (»Og de holdt fast ved apostlenes lære og ved fællesskabet, ved brødsbrydelsen og bønne«). I 1917 opløstes denne forsamling som følge af en strid mellem Gook og digterpræsten Matthías Jochumssen, hvorefter der dannedes en ny, som fik navnet Sjónhæðarsöfnuður (»Menigheden på udkigsposten«). Da Gook forlod Island 1955, havde Akureyri været hans missionsager i et halvt århundrede. Gook oversatte Hallgrímur Péturssons berømte Passionsalmer til engelsk.

79. Jón Helgason, *Grundvöllurinn er Kristur. Trúmálahugleiðingar fra nýguðfræðilegu sjónarmiði*. Reykjavík 1915, s. 29.
80. Níelssons brev til Det britiske og udenlandske Bibelselskab er dateret 21. maj 1909. Hallgrímur Sveinsson havde i et brev, dateret 20. december 1908, bebudet at et svar kunne forventes fra den islandske oversættelseskommision. Samtidigt lagde han vægt på, at kommissionen ubetinget havde krav på oplysninger om opponenternes identitet. Det er bemærkelsesværdigt at Sveinssons brev er skrevet noget efter, at han havde modtaget sin afsked som biskop 19. september 1908.
81. Septuaginta, Vulgata, Itala og Pesjitta.
82. Dette skriftsted bliver behandlet udførligere i det følgende.
83. Níelsson nævner særligt Kari Marti i Bern, tyskerne Duhm og Wellhausen og tillige J. Skinner i Cambridge.
84. Reginald John Campell var en kendt prædikant i London, og hans »nye teologi« skabte megen debat i århundredets første årtier. Information om Campell kan f.eks. erholdes i John Macquarrie, *Twentieth Century Religious Thought*. SCM London Revised ed. 1971, specielt s. 39-41.
85. I 1908-nummeret af *Nýtt kirkjublað* bringes i Þórhallur Bjarnarsons oversættelse et afsnit af Campells bog, *The New Theology*, som var udkommet i slutningen af 1908.
86. F. eks. en artikel fra februar 1910 i tidsskriftet *Evangelical Christianity* med titlen »Christian Work in Iceland«. Heri skrev Gook bl.a., at Bibelen var uopdrivelig på Island undtagen i en forvansket udgave, som var udarbejdet af repræsentanter for den liberale teologi og spiritistiske præster i Reykjavík. På grund af denne artikel så H.M. Gooch sig nødsaget til at sende Det britiske og udenlandske Bibelselskabs styrelse en skriftlig undskyldning, for at den gode forståelse imellen selskabet og »Evangelical Alliance« fortsat kunne opretholdes.
87. I et brev til Det britiske og udenlandske Bibelselskab, dateret 2. februar 1910, erklærer Þórhallur Bjarnarson, at den aktuelle tydning af Esajas 1:18 og 7:14 er den eneste mulige.
88. Dette ultimatum blev tilsendt Det britiske og udenlandske Bibelselskab i et brev, skrevet i fællesskab af Sigurbjörn Á. Gíslasen, David Östlund og officer Edelbo i Frelsens Hær. Brevet er dateret 21. marts 1910.
89. Brevet er skrevet 3. juni 1910.
90. Haraldur Níelssons brev til Jón Helgason, med påskriften »91 Tension Road, Cambridge, 8. august 1910«.
91. Den som sætter sig for at analysere de »forbedringer« Þórðarson foretog i Det gamle Testaments tekst, vil opdage at forandringeme først og fremmest gælder stavemåden og tekstens hele opsætning – den fremtræder mere læselig og smukkere end før. Herudover er enkelte udbedringer foretaget, især i Salmernes bog. Þórðarson har overfor mig bekræftet i en samtale, at de af ham foretagne forandringer mere var koncentrerede om Salmerne end om andre gammeltestamentlige tekster på grund af den flittige brug af førstnævnte ved kirkens gudstjeneste. Han iagttog dog den samme påpasselighed dér som andre steder, idet han tilstræbte en naturlig indpasning af forandringerne, således at de tillod 1912-udgaven at bevare sin integritet og oprindelige profil.
92. Þórir Kr. Þórðarson, *Athugasemdir um Jesajabókina*. Fotokopieret hæfte, s. 11.
93. H. Ringgren, *Israelite Religion*. SPCK, London 1969, s. 272.
94. Angående Delitzsch se f.eks. Gunnlaugur A. Jónsson, »Franz Delitzsch (1813-1890). Dáður og elskaður ritskýrandi og gyðingavinur.« *Orðið. Misserisrit Félags guðfræðinema* 24, 1990, s. 34-37. Dér findes henvisninger til de vigtigste kilder om Delitzsch.

95. Jón Helgason, *Verði ljós* 4, 1989, s. 164.
96. Lárus Halldórsson, »Franz Delitzsch um vantrúarguðfræðina.« *Fríkirkjan* 2, 1990, s. 90-92.
97. Franz Delitzsch, *Messianische Weissagungen in geschichtlicher Folge*. Berlin 1890.
98. *Nýtt kirkjublað* 1909, s. 119-120.
99. *Nýtt kirkjublað* 1909, s. 135.
100. Haraldur Níelsson, *Nýtt kirkjublað* 1910, s.78.
101. Haraldur Níelsson, *Nýtt kirkjublað* 1910, s.75.
102. Haraldur Níelsson, *Nýtt kirkjublað* 1910, s.78.
103. Haraldur Níelsson, »De islandske bibeloversættelser« i: *Studier tilegnede dr. phil & theol Frants Buhl*. 1925, s. 195.
104. Haraldur Níelsson, »Endurskoðun biblíunnar. Svar til H. Kr. Friðrikssonar.« Reykjavík 1900,5. 4. (Særtryk af *Verði ljós*). I begyndelsen taltes der altid om »en revision«, som Níelsson gør det her. Se f. eks. notits i *Verði ljós* 1899, s. 93-94 under titlen: »Endurskoðun biblíupýðingarinnar.«
105. Fremstillingen er et indslag i 4. bind (Biblúpýðingar í sögu og samtíð) af en serie fra Teologisk Institut ved Islands Universitet. *Ritröð Guðfræðistofnunar. Studia theologica islandica* 1990.
106. Bertil Albrektson, Adam och Eva i ny språkdräkt.« *Språkvård* 1, 1990, s.3-11.
107. Eugene Albert Nida (f. 1914) blev belønnet med æresdoktortitel af Islands Universitets teologiske fakultet 4. oktober 1986. I forordet til hans doktordiplom hedder det bl.a.: »Med sit forskningsarbejde, hovedsageligt indenfor faget sociolingvistik, og med sin indsats til skabelse af tværfaglige forbindelser mellem fag som lingvistik, socioantropologi og teologi har han placeret sig blandt de største inspiratorer for den opblomstring af bibeloversættelsesvirksomhed, som har kendetegnet de sidste årtier. Således har han også ydet et væsentligt bidrag til udformningen af en moderne ekse-gese.« I 1988 udkom den betydelige ordbog i Nidas og J.P. Louws udarbejdelse, *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains*. United Bible Societies.

Summary

No other Icelander has translated as much of the Bible as Haraldur Níelsson (1868-1928), who personally translated the greater part of the Old Testament, although his work was reviewed by a translation committee. This article discusses Haraldur's translation of the Old Testament, carried out between 1897 and 1907, and the connections between his translation work and the introduction of the historical-critical method in Iceland.

The method of historical criticism was hotly disputed in Iceland at the time of its introduction, and reactions to Haraldur's translation were heavily influenced by the position which readers and critics took toward the new critical method. This article describes the background of these disputes. Attention is, for example, drawn to the fact that historical criticism had not yet gained much of a following at the University of Copenhagen in the years around 1890 when the Icelandic »Turn-of-the-Century-Theologians« were studying there. It was through visits to German universities that Icelandic theologians became acquainted with the new critical method.

Haraldur Níelsson was one of the pioneers of historical criticism in Iceland, and his opponents found numerous traces of this new method in his translation. They called the translation the »heathen Bible«; but others could barely find words sufficient to express their delight and admiration, and maintained that few other nations possessed a Bible translation as successful as Haraldur's. In those years, Haraldur was becoming one of the most zealous proponents of spiritualism in Iceland, and many people claimed to find reflections of this in his translation. The use of the name Jahve in the translation, instead of the traditionally-used expression, Drottinn (the Lord), also attracted criticism. It was not these matters but others, however, which formed the principal basis of a complaint lodged with the British and Foreign Bible Society, the financial sponsor of the translation. Haraldur had to go abroad to answer this complaint. A compromise was reached in the which he agreed to make changes in two places: Isaiah 1:18 and 7:14.

The final part of this article attempts to answer the question why a new Bible translation is needed. It is pointed out that in Iceland the simple argument that the language has changed has less application than in most other countries. Linguistic conservatism has long been accounted

a great virtue in Iceland. The main reason presented in favor of a new translation is rather that approaches to translation have changed. The announced objective of those who carried out the 1908/12 translation was to translate »word for word«. That approach is here rejected, and the ideas of E.A. Nida suggested as a better alternative.

(Dansk oversættelse: *Jens Hvidtfeldt Nielsen*)